

SAŽETAK

PRAVOBRANITELJICA
ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

IZVJEŠĆE O RADU ZA 2018.

ZAGREB, OŽUJAK 2019. GODINE

REPUBLIKA
HRVATSKA

SAŽETAK	1
I. POKAZATELJI O RADU PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U 2018. GODINI	1
1. ZAŠTITA GRAĐANA/KI – ANALIZA PREDMETA	1
2. PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA – ANALIZA AKTIVNOSTI	2
II. ANALIZA PO PODRUČJIMA	4
1 ZAPOSŁJAVANJE I RAD	4
1.1. Tržište rada – trendovi koji zasluųuju posebnu pozornost	4
1.1.1. Niska stopa radne aktivnosti žena	4
1.1.2. Nejednak poloųaj žena i muųkaraca u pogledu pristupa prilikama zapošļavanja	4
1.1.3. Trendovi vezani uz stopu nezaposlenosti	5
1.1.4. Rodno uvjetovana segregacija tržišta rada	5
1.1.5. Načelo jednake naknade za rad jednake vrijednosti - jaz u plaćama i mirovinama	5
1.1.6. Miješanje u sudske postupke	6
1.1.7. EU-projekt „Jednaka prava - jednake plaće-jednake mirovine“	6
1.1.8. Zaključno razmatranje i preporuke	7
1.1.9. Demografska politika i aktivnosti Pravobraniteljice	7
1.2. Spolno uznemiravanje na području zapošļavanja i rada	8
1.3. Rodiljne i roditeljske potpore	8
1.3.1. ANALIZA korištenja rodiljnih i roditeljskih potpora	8
1.4. Smjernice za razvoj i provedbu aktivne politike zapošļavanja u RH, 2018.-2020., - analiza provedbe u 2018.	9
2 OBITELJ	10
2.1. Nasilje u obitelji	10
2.1.1. Prekršajna djela obiteljskog nasilja	10
2.1.2. Kaznena djela nasilja u obitelji/među bliskim osobama	10
2.1.3. Femicid	11
2.1.4. Problemi koji traju	11
2.1.5. Postupanje policije i pravosuđa prema ųrtvama nasilja u obitelji	11
2.1.6. Postupanje centara za socijalnu skrb prema ųrtvama nasilja u obitelji	12
2.2. Drugi oblici nasilja	12
2.2.1. Partnersko nasilje	12
2.2.2. Silovanje	12
2.3. Roditeljska skrb	13
2.4. Provedba Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji, 2017.-2022.	13
2.4.1. Stambeno zbrinjavanje ųrtava obiteljskog nasilja	13
2.4.2. Financiranje skloništa za ųrtve obiteljskog nasilja	14
2.5. Provedba Protokola o postupanju u slućaju nasilja u obitelji	14
2.5.1. Koordinator/ce za ravnopravnost spolova	14
2.5.2. ųupanijska povjerenstva za ravnopravnost spolova	15
2.6. EU-projekt „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama“	15
3 SPOLNE I RODNE MANJINE	16
3.1. Pravna osnova i ocjena stanja	16
3.1.1. Provedba odredaba Zakona o ųivotnom partnerstvu osoba istog spola	16
3.1.2. Fizićki integritet i kaznena djela motivirana mrųnjom	16
3.1.3. Sloboda okupljanja i izraųavanja	16
3.1.4. Tržište rada i tržišni pristup uslugama i dobrima	17
3.1.5. Zaključna razmatranja i preporuke	17

3.2. Transrodne osobe.....	17
4 RIZICI VIŠESTRUKKE DISKRIMINACIJE I POSEBNO OSJETLJIVE	
DRUŠTVENE SKUPINE.....	18
4.1. Žene u ruralnim područjima.....	18
4.2. Žene s invaliditetom	18
4.3. Žene pripadnice nacionalnih manjina	18
4.4. Žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu	18
4.5. Prostitucija.....	19
4.6. Žrtve trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom.....	19
5 PODRUČJE OBRAZOVANJA.....	19
6 MEDIJI.....	20
6.1. ISTRAŽIVANJE o medijskom načinu izvještavanja o nasilju prema ženama	20
6.2. Suradnja s medijima i drugim institucijama.....	21
6.3. Promicanje ravnopravnosti spolova kroz istupe Pravobraniteljice u medijima.....	21
7 RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U PODRUČJU POLITIČKE PARTICIPACIJE.....	21
8 NACIONALNA POLITIKA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA	22
9 ŽENE I SPORT	22
10 REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE.....	22
11 RAVNOPRAVNOST SPOLOVA I TRAŽITELJI/CE MEĐUNARODNE ZAŠTITE.....	23
12 PROVEDBA REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN-a 1325 (2000) O ŽENAMA, MIRU I SIGURNOSTI I SRODNIH REZOLUCIJA.....	23
13 DISKRIMINACIJA NA PODRUČJU PRISTUPA I NABAVE ROBA, ODNOSNO PRUŽANJA USLUGA.....	24
14 ZAKONI I PROPISI - INICIJATIVE PRAVOBRANITELJICE	24
III. SURADNJA NA NACIONALNOJ I MEĐUNARODNOJ RAZINI I OSTALE AKTIVNOSTI.....	24
IV. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE.....	25
V. FINANCIJSKO POSLOVANJE	30

I. POKAZATELJI O RADU PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U 2018. GODINI

Tijekom 2018., Pravobraniteljica je radila na **1.576 predmeta**, od čega **522** su bile **pritužbe građana/ki**, dok je **1.054** predmeta otvoreno radi praćenja primjene Zakona o ravnopravnosti spolova¹ (ZRS). U cjelovitom Izvješću o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2018. (Pravobraniteljica), opisani su karakteristični i najznačajniji slučajevi iz prakse i druge aktivnosti koje je provodila kao neovisno tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova.

1. ZAŠTITA GRAĐANA/KI – ANALIZA PREDMETA

Pritužbi građana/ki bilo je 522 od kojih 458 novih iz 2018. (povećanje od 7,5% u odnosu na 2017.)², u koje se ubraja i 28 slučajeva pokrenutih osobnom inicijativom Pravobraniteljice³, i 64 predmeta iz ranijih razdoblja. Tražena očitovanja od nadležnih tijela i drugih dionika, koji su ih obvezni dostaviti Pravobraniteljici u ispitnom postupku, zaprimana su uglavnom unutar zadanih rokova i u cijelosti. Zajedno s radom na pritužbama građana/ki i predmetima otvorenim radi praćenja provedbe ZRS-a, Pravobraniteljica je uputila državnim tijelima, tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, drugim tijelima s javnim ovlastima, medijima, te drugim pravnim i fizičkim osobama ukupno 202 pisane preporuke, 154 upozorenja i 109 prijedloga; sumnju na počinjenje kaznenog djela prijavila je nadležnom državnom odvjetništvu u **8** slučajeva⁴, a ovlaštenom tužitelju na prekršajno djelo u **3** slučajeva⁵; dala je mišljenje na izmjenju 17 zakonskih propisa; bila je umiješana u **3** sudska postupka⁶.

Kako su sve osobe kojima je Pravobraniteljica izrekla upozorenje, preporuku ili prijedlog bile dužne odgovoriti Pravobraniteljici jesu li poduzele potrebne mjere i radnje, i to u roku od 30 dana od dana primitka upozorenja, prijedloga i preporuke (čl.23. ZRS), analizom povratnih odgovora utvrđeno je da **se upozorenja, preporuke i prijedlozi Pravobraniteljice uvažavaju u 92% slučajeva u potpunosti**, u 5% slučajeva djelomično (uz obrazloženje zašto se ne može uvažiti u potpunosti), a u 3% slučajeva ne uvažavaju, u kojim slučajevima je Pravobraniteljica ponovo postupala. Stoga možemo ocijeniti kako je suradnja Pravobraniteljice s nadležnim tijelima na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, ali i s

¹ Narodne novine, broj 82/08, 69/17.

² Pritužbi građana/ki, zajedno s predmetima otvorenima na inicijativu Pravobraniteljice vezano za kršenje načela ravnopravnosti spolova ili diskriminacije u odnosu na pojedinca/ku bilo je u 2017. - 426, u 2016. - 537, u 2015. - 404, u 2014. - 394, u 2013. - 375, u 2012. - 368, u 2011. - 308. Na godišnjoj razini **zadržao se trend povećanja broja predmeta**.

³ Pravobraniteljica je dala inicijativu za postupanje u 23 slučaja u 2017., u 39 slučaja u 2016., u 31 slučaju u 2015.. Inicijativa se temelji na procjeni jesu li u pojedinom slučaju, sukladno zakonskim ovlastima, reagirala nadležna državna tijela/institucije/pojedinci/ke.

⁴ Kada u obavljanju poslova Pravobraniteljica sazna za povredu odredbi ZRS s obilježjima kaznenog djela, podnosi prijavu nadležnom državnom odvjetništvu (čl.23.st.4. ZRS), kojih je bilo 8 u 2018.: PRS-01-01/18-01, PRS-01-01/18-07, PRS-01-01/18-12 i PRS-01-01/18-15 - područje rada; PRS-15-06/18-04, PRS-15-06/18-05, PRS-15-06/18-08 i PRS-15-07/18-10 - **diskriminacija spolnih i rodnih manjina**.

⁵ Kada u obavljanju poslova Pravobraniteljica sazna za **povredu odredbi ZRS s obilježjima prekršajnog djela**, ovlaštenom tužitelju predlaže pokretanje prekršajnog postupka, kojih je bilo 3 u 2018.: PRS-01-02/18-09, PRS-01-03/18-08 i PRS-01-04/18-13 - **područje rada**.

⁶ PRS-19-01/17-01 – zaštita tražiteljici azila temeljem Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (Narodne novine, broj 70/15 i 127/17); PRS-01-03/15-18 - područje zapošljavanja i rada; PRS-01-01/16-05 - područje zapošljavanja i rada.

drugim dionicima, dobra. Do kraja izvještajne godine riješeno je 384 (83,8%) predmeta u kojima je diskriminacija utvrđena u 131 (34,1%) slučaju.⁷

Rezultati analize slučajeva po kojima je Pravobraniteljica postupala razvrstana prema području diskriminacije pokazuju da se najveći broj odnosi na područje socijalne sigurnosti i socijalne skrbi te mirovinskog i zdravstvenog osiguranja (24,9%) i na ostvarivanje radnih prava (19%), što ukupno čini značajni udio od 43,9% i ukazuje na istovjetan trend ranijih godina, potom na upravu (20,5%), javno informiranje i medije (12,7%), pravosuđe (6,1%), zdravstvenu zaštitu (5,9%), te na ostala područja.

Pritužbe se i dalje u pretežnom broju odnose na spolnu diskriminaciju (83,2%) i u najvećem broju se radi o ženama (71,4%), dok je udio muškaraca od 27,7% neznatno smanjen u odnosu na udio od 29,6% u 2017.⁸

Analizirani slučajevi odnosili su se na izravnu diskriminaciju u 96,8% slučajeva, a u 1,5% na neizravnu. Iako nije bilo niti jednog slučaja neizravne diskriminacije u 2017., povećanje je neznatno, budući da se iz godine u godinu pokazuje kako ovo jamstvo nije zaživjelo u praksi, odnosno da se ne prepoznaje.

Zabilježen je rast broja pritužbi glede spolne orijentacije u odnosu na prethodno razdoblje za visokih 150%⁹, što upućuje na to da su osobe istospolne seksualne orijentacije aktivnije u korištenju dostupnih pravnih instrumenata zaštite od diskriminacije, uključujući i mogućnost obraćanja Pravobraniteljici. Istovremeno, zabilježen je blagi pad broja pritužbi glede rodnog identiteta i izražavanja¹⁰.

Pravobraniteljica je kao i svake godine do sada, postupajući po pritužbama i osobnoj inicijativi, djelovala na svim razinama državne uprave i na području svih jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, uključujući i druge pravne i fizičke osobe te medije. I dalje je najveći udio pritužbi s područja Grada Zagreba 49,1%, dok je udio od 50,9% raspoređen po ostalim županijama. Tome uveliko doprinosi činjenica što Pravobraniteljica nema niti jedan Područni ured te se njezini neposredni kontakti s građanima/kama izvan Grada Zagreba organiziraju prilikom posjeta županijama, gradovima i općinama.

2. PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA – ANALIZA AKTIVNOSTI

Predmeta otvorenih većinom na inicijativu Pravobraniteljice radi praćenja primjene Zakona o ravnopravnosti spolova, zatim temeljem dopisa drugih institucija, organizacija ili pravnih osoba bilo je **1.054**¹¹. Između ostalih, u ovoj grupi predmeta 101¹² se odnosi na postupanje Pravobraniteljice u provedbi 3 EU-projekta financirana sredstvima Europske unije kojih je Pravobraniteljica nositeljica.¹³

Pravobraniteljica je provela i sljedeće aktivnosti:

⁷ U 2017. - od 362 riješena slučaja, diskriminacija je bila utvrđena u 98 slučaja; 2016. - od 479 riješenih slučajeva, diskriminacije je utvrđena u 209 slučaja; 2015. - od 331 riješenih slučaja u 130 slučaja; u 2014. - od 312 riješenih slučaja u 120 slučaja; u 2013. - od 318 riješenih slučaja u 76 slučaja; u 2012. - od 297 riješenih slučaja u 82 slučaja; u 2011. - od riješenih 219 slučaja u 76 slučaja.

⁸ U 2016. – 20,8%.

⁹ 40 slučaja u 2018., u odnosu na 16 slučaja u 2017., 18 u 2016., 18 u 2015., 18 u 2014., 27 u 2013., 39 u 2012., te 16 u 2011.

¹⁰ 11 slučaja u 2018., u odnosu na 18 u 2017., 14 u 2016., te 5 u 2015.

¹¹ Godine 2017. - 1.609 predmeta.

¹² Godine 2017. - 192 predmeta.

¹³ JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796 iz 2016., JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940 iz 2017., te REC-RGEN-PENS-AG-2017-820696-GPPG iz 2018.

(1) Provodila projekte financirane sredstvima Europske unije¹⁴:

- Pravobraniteljica je nositeljica EU-projekta „**Izgradnja učinkovitije zaštite - promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama**“, čija je vrijednost 427.762,27 EUR-a, provodi se u razdoblju od 1. travnja 2017. do 31. prosinca 2019.¹⁵, u okviru kojeg je:

- provela: 3 neovisna istraživanja¹⁶ s ciljem ukazivanja Hrvatskom saboru i široj javnosti na pojave diskriminacije temeljem spola u pravosuđu i medijskom izvještavanju u slučajevima nasilja prema ženama s posebnim naglaskom na slučajeve femicida;
- objavila 1 publikaciju i financirala objavu još 1 publikacije i snimanje 1 dokumentarnog filma naslova „Žene, nasilje, mediji“ u sklopu EU-projekta.¹⁷

- Pravobraniteljica je nositeljica EU-projekta „**Jednaka prava – jednake plaće – jednake mirovine**“ – *Širenje opsega implementacije akcija i zakonskih standarda rodne ravnopravnosti s ciljem dostizanja rodne ravnopravnosti i sprječavanja siromaštva u Hrvatskoj*, čija je vrijednost 468.510,20 EUR, a provodi se u razdoblju od 1. listopada 2018. do 30. rujna 2020.¹⁸, u okviru kojeg je organizirala 1 konferenciju¹⁹.

- Pravobraniteljica je bila nositeljica EU-projekta „**Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života**“²⁰, čija je vrijednost bila 437.172,39 EUR-a, provodio se u razdoblju od 1. siječnja 2016. do 1. siječnja 2018. U prvom kvartalu 2018., Pravobraniteljica je izradila i predala završno izvješće Europskoj komisiji.

(2) **Predsjedavala** „Promatračkim tijelom za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljane podataka, analizu slučajeva ubojstva žena i izvještavanje - **Femicide Watch**“, kojeg je osnovala 2017.;

(3) **Izradila 8 analiza**²¹ radi praćenja provedbe ZRS-a i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova u različitim područjima života i rada;

(4) **Provodila 4 memoranduma o suradnji** koje je potpisala s: Policijskom akademijom Ministarstva unutarnjih poslova (2012.), Pravnom klinikom Pravnog fakulteta u Zagrebu (2017.), Ministarstvom za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2017.) i Ministarstvom obrane Republike Hrvatske (2017.).

(5) **Samostalno održala 10 edukacijskih radionica**²²;

¹⁴ Pravobraniteljica je do sada bila **nositeljica četiri EU-projekta** financiranih sredstvima Europske komisije čija ukupna vrijednost iznosi **1.590.966 EUR-a**: (1) JUST/2012/PROG/AG/GE/4157 iz 2013., (2) JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796 iz 2016.,

(3) JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940 iz 2017. i REC-RGEN-PENS-AG-2017-820696-GPPG iz 2018.

¹⁵ JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940, Pravobraniteljica je zatražila od Europske komisije produženje provedbe ovog projekta do 31.12.2019., što joj je u vrijeme pisanja ovog Izvješća i odobreno. Zahtjev je bio determiniran provođenjem reorganizacije mreže prvostupanih sudova u Republici Hrvatskoj budući da je novi Zakon o područjima i sjedištima sudova (Narodne novine, broj 67/18) stupio na snagu 1. siječnja 2019., a da je jedna od ciljanih skupina završne faze projekta, u kojoj će se provoditi edukacije, skupina sudaca/kinja kaznenih i prekršajnih sudova.

¹⁶ Tijekom istraživačko-analitičke faze EU-projekta JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940, 1 u području medija, 2 u području pravosuđa.

¹⁷ Tijekom istraživačko-analitičke faze EU-projekta JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940, Pravobraniteljica je objavila publikaciju „Analiza medijskog izvještavanja o slučajevima nasilja prema ženama 2012.-2016.“ i financirala objavu publikacije „Analiza medijskog izvještavanja o slučajevima femicida 2012.-2016.“, kao i produkciju i snimanje dokumentarnog filma „Žene, nasilje i mediji“ partnerskoj organizaciji Ženskoj sobi - Centru za seksualna prava.

¹⁸ REC-RGEN-PENS-AG-2017-820696-GPPG

¹⁹ Konferencija je održana povodom predstavljanja EU-projekta „Jednaka prava – jednake plaće – jednake mirovine“ - REC-RGEN-PENS-AG-2017-820696-GPPG, u Hrvatskom saboru, 6.11.2018.

²⁰ JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796

²¹ Analize se odnose na praćenje provedbe ZRS-a na sljedećim područjima života i rada: **2** analize - tržište rada i radni uvjeti, **1** analiza - javno informiranje i mediji; **1** analiza - obrazovanje i **4** analize - provedba javnih politika (strategija/protokola) vezanih uz ravnopravnost spolova.

(6) Aktivno surađivala s tijelima državne uprave i jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave te regionalnim i međunarodnim organizacijama, osobito s mehanizmima za osiguranje provedbe ZRS na nacionalnoj/lokalnoj te međunarodnoj/regionalnoj razini - izlagala i aktivno sudjelovala na 168 događanja u Republici Hrvatskoj; sudjelovala i izlagala na 27 regionalnih i međunarodnih konferencija i stručnih skupova i održala 21 sastanak sa stranim delegacijama i predstavnicima tijela i institucija na međunarodnoj i regionalnoj razini (ukupno 48 međunarodnih i regionalnih susreta); dala 16 javnih priopćenja; 97 puta gostovala u TV i radio emisijama, a izjave su joj objavljene u 725 novinarskih članaka tiska i internetskih portala.

II. ANALIZA PO PODRUČJIMA

1 ZAPOSŁJAVANJE I RAD

1.1. TRŽIŠTE RADA – TRENDVI KOJI ZASLUŽUJU POSEBNU POZORNOST

1.1.1. Niska stopa radne aktivnosti žena

Udio žena u ukupnom stanovništvu Republike Hrvatske (sredinom 2017.) bio je 51,7%, a udio muškaraca 48,3%.²³ Stopa radne aktivnosti muškaraca (2017.) bila je 58,2%, a žena 45,6%. **Niska stopa radne aktivnosti žena tek je neznatno porasla u usporedbi s prethodnom godinom te je potrebno točno utvrditi njezine uzroke i uvesti mjere za poticanje žena na uključivanje u tržište rada.** Stope radne aktivnosti za muškarce više su od stope radne aktivnosti žena u svim dobnim skupinama od 15 do 64 godine. Najviše zabrinjava visoka razlika stope radne aktivnosti žena i muškaraca u dobnoj skupini od 50 do 64 godine koja iznosi čak 15,3 postotnih poena. Niska stopa radne aktivnosti žena ukazuje na visoki rizik izloženosti ekonomskom siromaštvu i ovisnosti o drugim članovima obitelji.

1.1.2. Nejednak položaj žena i muškaraca u pogledu pristupa prilikama zapošljavanja

Prema posljednjim podacima Državnog zavoda za statistiku (DSZ) žene su činile 47,3% od ukupnog broja zaposlenih.²⁴ Stopa zaposlenosti muškaraca (2017.) bila je 52%. **Stopa zaposlenosti žena bila je 40,2% te je ista više godina zaredom niža od stope zaposlenosti muškaraca za preko 10 postotnih poena.** Žene se teže od muškaraca zapošljavaju u srednjoj i zreloj dobi. **Ugovor o radu na određeno vrijeme,** prema podacima Eurostata (tijekom prva tri kvartala 2018.), imalo je **20,7% žena i 19,8% muškaraca.** U dobnoj skupini od 15 do 24 godine, 58% zaposlenih osoba radi na određeno vrijeme, a upravo je u toj dobnoj skupini i najveća razlika u broju žena i muškaraca zaposlenih na određeno vrijeme, broj žena zaposlenih na određeno vrijeme veći je za 17,8 postotnih poena. Tijekom prva tri kvartala 2018., **nepuno radno vrijeme** radilo je 6,3% žena i 3,8% muškaraca. Najveći broj žena i

²² Studentima/cama Pravnog fakulteta iz Zagreba, Pravnog fakulteta iz Osijeka i Fakulteta političkih znanosti, osobama za informiranje i komunikaciju u sustavu upravljanja i kontrole korištenja ESI fondova u suradnji s Ministarstvom regionalnog razvoja i fondova EU, djelatnicima/ama Hrvatske radiotelevizije u suradnji s Akademijom HRT-a, polaznicima/ama Policijske akademije, socijalnim radnicima/ama u Gospiću, Zagrebu, Pakracu.

²³ Priopćenje „Procjene stanovništva Republike Hrvatske u 2017.“, Državni zavod za statistiku (14.9.2018.).

²⁴ Hrvatska u brojkama, 2018., Državni zavod za statistiku.

muškaraca koji su radili nepuno radno vrijeme, ali i najveća razlika zaposlenih žena i muškaraca koji rade nepuno radno vrijeme od 7,3 postotna poena, nalazi se u dobnoj skupini od 15 do 24 godine.

1.1.3. Trendovi vezani uz stopu nezaposlenosti

Stopa nezaposlenosti za muškarce iznosila je 10,6%, u usporedbi sa stopom nezaposlenosti za žene koja je iznosila 11,9%.²⁵ U ukupnom broju nezaposlenih osoba žene su činile 56%, dok su muškarci činili 44%.²⁶ **Iako u radno aktivnom stanovništvu Republike Hrvatske žene čine 46,4%, odnosno predstavljaju manjinu, u nezaposlenom stanovništvu s udjelom od 56% one predstavljaju većinu.** Kada se uzme u obzir parametar postignutog stupnja obrazovanja, najveća je razlika nezaposlenosti žena i muškaraca sa srednjom školom za zanimanja u trajanju od 4 i više godina te gimnazijom.²⁷ Prošlogodišnji trend većeg udjela muškaraca u dugotrajnoj nezaposlenosti (onoj koja traje najmanje 12 mjeseci ili duže), ponovno se promijenio na štetu žena te je tako prema Eurostatovoj statistici (tijekom prva tri kvartala 2018.) dugotrajno nezaposleno bilo 40,5% muškaraca i 42,6% žena. Višu stopu nezaposlenosti žena u odnosu na muškarce prati i viša stopa rizika od siromaštva te je tako ova stopa za žene iznosila 20,9%, a za muškarce iznosila 18,9% u 2017.²⁸

1.1.4. Rodno uvjetovana segregacija tržišta rada

Hrvatsko tržište rada i dalje obilježava **trend horizontalne i vertikalne segregacije**. Nadzastupljenost žena nalazimo u 6 područja djelatnosti. Žene su bile izrazito nadzastupljene (s više od 70%) u područjima „obrazovanje“ i „djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi“ u kojima su činile 78,4%. Radi se o djelatnostima koje se tradicionalno pripisuju ženama kao spolu koji odgaja djecu te koji skrbi o bolesnima, slabima i nemoćnima. Ovo je već ustaljeni primjer horizontalne segregacije na tržištu rada, a koja je dodatno nepovoljna za žene zbog činjenice da u djelatnostima u kojima su nadzastupljene iste u prosjeku primaju izrazito ili osjetno nižu plaću od muškaraca.

Spolna struktura zaposlenih u pojedinim područjima tržišta rada svakako ovisi o spolnoj strukturi učenika/ca i studenata/ica upisanih u pojedina područja znanosti. Prema podacima DZS-a u akad.god.2016./2017., žene su predstavljale većinu upisanih studenata/ica u svim područjima znanosti, osim u tehničkim znanostima u kojima su bile zastupljene sa svega 26,9%. **Iako su prema podacima DZS-a činile 60,4% magistara znanosti i sveučilišnih specijalista te 55,4% doktora znanosti u 2017., žene se i dalje suočavaju s tzv. efektom staklenog stropa.** Kada je riječ o pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja, Pravobraniteljica je obavještena od strane HANFA-e kako je udio žena u upravama dioničkih društava, čije su dionice (na dan 31.12.2017.) bile uvrštene na uređeno tržište kojim upravlja Zagrebačka burza d.d. iznosio 12,54%, dok je udio žena u nadzornim odborima navedenih društava iznosio 21,73%.

1.1.5. Načelo jednake naknade za rad jednake vrijednosti - jaz u plaćama i mirovinama

Posljednji podatak o prosječnim mjesečnim bruto plaćama iskazanim po spolu zaposlenika/ce odnosi se na 2016., te za žene iznosi 7.444 kn, dok za muškarce iznosi 8.575 kn, što znači da je udio prosječne plaće žene u prosječnoj plaći muškaraca iznosio 86,8% - predmetni udio smanjio se za 1,89 postotnih poena u odnosu na 2015. Ranije navedeni podaci pokazuju da **muškarci u prosjeku na godišnjoj**

²⁵ Prema posljednje objavljenim podacima DZS-a koji se odnose na 2017. godinu.

²⁶ Mjesečni statistički bilten 12 za 2018., Hrvatski zavod za zapošljavanje

²⁷ Žene i muškarci u Hrvatskoj 2018., Državni zavod za statistiku

²⁸ Priopćenje Državnog zavoda za statistiku „Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2017.“

razini zarade 13.572 kn više nego žene, odnosno da zarade **1,68 prosječne hrvatske bruto plaće više**. Kada se raspodijeli prema područjima djelatnosti, prosječna plaća žena izrazito je niža (za više od 20 postotnih poena) u 4 od 19 područja, dok se u kategoriji područja djelatnosti u kojoj žene ostvaruju osjetno niža primanja (za više od 10, a manje od 20 postotnih poena) nalazi ukupno 9 područja. **Jaz u plaćama u Hrvatskoj s 13,19%** je manji od europskog prosjeka koji iznosi 16,2%, no za razliku od EU28 gdje je trend pada jaza u plaćama, u Hrvatskoj on **kontinuirano raste od 2010**. Akumuliranjem raznih oblika diskriminacije žena nastaje jaz u mirovinama. Naime, žene se i dalje teže zapošljavaju te se zapošljavaju u slabije plaćenim sektorima, u prosjeku rade više sati tjedno nego muškarci (uključujući neplaćeni rad brige o kućanstvu i obitelji), imaju više prekida rada zbog rodiljnog i roditeljskog dopusta te sporije i rijede napreduju nego muškarci. Prema podacima DZS-a (na dan 31. prosinca 2017.) prosječna mirovina žena iznosila je 2.242,09 kn dok je prosječna mirovina muškaraca iznosila 2.860,05 kn. Prema ovom podatku, na godišnjoj razini muškarci u prosjeku prime na račun mirovine 7.415,52 kn više nego žene, odnosno prime 2,59 prosječne hrvatske mirovine više. **Jaz u mirovinama u Hrvatskoj iznosi 21,6%.**

1.1.6. Miješanje u sudske postupke

Kao tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica u pojedinim slučajevima miješanjem u parnicu izražava svoj interes u ishod određenih sudskih postupaka pokrenutih temeljem posebne tužbe za zaštitu od diskriminacije iz čl.17. Zakona o suzbijanju diskriminacije²⁹ ili drugih sudskih postupaka u kojima jedna od strana ukazuje na diskriminaciju temeljem neke od diskriminacijskih osnova iz njezine nadležnosti. U predmetu **PRS-01-03/15-18**, zbog povrede načela jednake plaće za jednaki rad ili rad jednake vrijednosti, odnosno **diskriminacije temeljem spola u pogledu isplate poticajnih otpremnina**, u oviru kojeg se u sudski postupak umiješala još 2016., Pravobraniteljica je tijekom izvještajne godine, nezadovoljna drugostupanjskom presudom u kojoj se odbija tužbeni zahtjev tužiteljice na čijoj se strani umiješala, podnijela izvanrednu reviziju kojom presudu pobija u cijelosti. Do kraja izvještajnog razdoblja Pravobraniteljica nije primila presudu Vrhovnog suda u ovom predmetu. Nadalje, u predmetu **PRS-01-01/16-05**, Pravobraniteljica se umiješala u sudski spor (2016.) radi utvrđenja nedopuštenosti otkaza na strani poslodavca koji je **zaposleniku otkazao ugovor o radu zbog spolnog uznemiravanja** njegove kolegice. Presudom Vrhovnog suda potvrđena je prvostupanjska presuda kojom je odbijen tužbeni zahtjev zaposlenika/tužitelja kojim je tražio utvrđenje nedopuštenosti odluke o izvanrednom otkazu i njegovo vraćanje na radno mjesto, nakon čega je Pravobraniteljica primila rješenje nadležnog Općinskog radnog suda (8.2.2018.) kojim je utvrđeno da je tužba povučena te je odlučeno o trošku parničnog postupka.

1.1.7. EU-projekt „Jednaka prava - jednake plaće-jednake mirovine“

Pravobraniteljica je u Hrvatskom saboru (6.11.2018.) predstavila novi EU-projekt „*Jednaka prava – jednake plaće – jednake mirovine*” – *Širenje opsega implementacije akcija i zakonskih standarda rodne ravnopravnosti s ciljem dostizanja rodne ravnopravnosti i sprječavanja siromaštva u Hrvatskoj*³⁰, kojeg je nositeljica, a čija je vrijednost 468.510,20 EUR-a te će se provoditi do rujna 2020. Donesen je dokument *Medijska, komunikacijska i diseminacijska strategija*, izrađene web stranica <http://gppg.prs.hr> i facebook stranica projekta, tiskana informativna brošura na hrvatskom i

²⁹ Narodne novine, broj 85/08, 112/12

³⁰ “Equal rights – Equal Pay – Equal Pensions” - Expanding the scope of implementation of gender equality actions and legal standards towards achieving gender equality and combating poverty in Croatia, REC-RGEN-PENS-AG-2017-820696-GPPG

engleskom jeziku, donesene su *Smjernice za zaštitu djeteta*, održani sastanci s partnerskim organizacijama i podržavateljima i započeto prikupljanje podataka za planirana istraživanja. Partnerska organizacija Hrvatska stranka umirovljenika započela je mjesečno objavljivati članke na temu rodne neravnopravnosti u mirovinama.

1.1.8. Zaključno razmatranje i preporuke

U području rada i zapošljavanja **Pravobraniteljica preporučuje:**

- 1) Uvođenje mjera koje će poticati žene na uključivanje na tržište rada kako bi se pokrenuo rast stope radne aktivnosti žena, kao što su porezne olakšice za poslodavce koji zaposle žene mlađe životne dobi i žene bez prijašnjeg radnog iskustva te osnaživanje i motiviranje žena starijih od 50 godina da aktivnije koriste mjere osigurane Smjericama APZ-a;
- 2) Razvijanje mjera u okviru porezne politike, sustava javnih natječaja i državnih poticaja za promicanje rodno uravnotežene strukture zaposlenika/ica;
- 3) Uvođenje mjera s ciljem uklanjanja horizontalne/sektorske segregacije tržišta rada usmjeravanjem žena koje se uključuju u tržište rada prema onim područjima djelatnosti koje se tradicionalno smatraju „muškima“ s naglaskom na profesije koje ostvaruju najviše dohotke na tržištu rada i to putem potpora, stipendija, otvaranjem znanstveno-suradničkih pozicija i programa stručnog usavršavanja te mjerama porezne politike;
- 4) Uvođenje mjera s ciljem uklanjanja vertikalne segregacije, odnosno postizanja rodno uravnotežene strukture na pozicijama ekonomskog odlučivanja kao što je pravno obvezivanje svih poslodavaca s većim brojem zaposlenih (primjerice 50 i više) da uvedu transparentan sustav izbora na upravljačke pozicije;
- 5) Razviti mjere s ciljem smanjivanja jaza u plaćama žena i muškaraca, uključujući i transparentnost svih oblika novčanih i nenovčanih naknada za rad kao što je obveza provođenja dubinskih analiza sustava plaća te pravo zaposlenika/ca da zatraže informaciju o platnim razredima i iznosima naknada za konkretna radna mjesta, razvrstano po spolu;
- 6) Razviti mjere s ciljem smanjivanja jaza u mirovinama provođenjem dubinskih analiza radi utvrđivanja njegovih uzroka te uvođenjem bodova za skrb radi kompenziranja prekida u radu zbog neformalne skrbi za članove/ice obitelji;
- 7) Uvođenje mjera za učinkovitiju zaštitu trudnica i roditelja kao što su stroge zabrane otkazivanja radnog odnosa ili premještanja na nepovoljnije radno mjesto u trajanju od minimalno godinu dana nakon povratka s rodiljnog i/ili roditeljskog dopusta te olakšice za poslodavce koji odluče zaposliti trudnice ili roditelje;
- 8) Razvijanje mjera koje će omogućiti usklađivanje obiteljskog i profesionalnog života kao što je osiguravanje dovoljnog broja pružatelja formalne i neformalne skrbi o djeci i nemoćnim članovima obitelji, poticanje očeva da u većoj mjeri koriste roditeljni i/ili roditeljski dopust te poticanje poslodavaca na uvođenje fleksibilnog radnog vremena.

1.1.9. Demografska politika i aktivnosti Pravobraniteljice

Premda je zabilježen nešto usporeniji negativni prirodni prirast stanovništva u 2018., a koji prema privremenim podacima Državnog zavoda za statistiku iznosi **-15.994**, Hrvatska se već duže vrijeme nalazi u pravoj demografskoj krizi - natalitet neprekidno i ubrzano opada, a u opadanju su i stope fertiliteta i broj stanovnika uz povećano iseljavanje i starenje stanovništva. Ohrabruje činjenica što demografska i pronatalitetna politika imaju važno mjesto u programima aktualne Vlade Republike

Hrvatske. Polazeći od ukupne negativne demografske slike i činjenice da se takvo stanje odražava na ostvarivanje ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica je nastavila isticati kako bi učinkovita demografska politika morala biti usko povezana s ostvarivanjem ustavnog načela ravnopravnosti spolova te da demografska i pronatalitetna politika ne bi nikako trebala biti na štetu žena. Pravobraniteljica predlaže da se osigura cjelovita i dugoročna demografska i populacijska politika koja će uvažavati načela kojima se afirmira rodno usmjerena politika.

1.2. SPOLNO UZNEMIRAVANJE NA PODRUČJU ZAPOSŁJAVANJA I RADA

Kao i prethodnih godina, svi slučajevi postupanja Pravobraniteljice pokrenuti temeljem ovog diskriminacijskog osnova odnosili su se na povredu prava žena. U odnosu na prethodnu godinu u blagom porastu je broj pritužbi spolnog uznemiravanja koje potpada pod čl.156. Kaznenog zakona³¹, a koji za to kazneno djelo propisuje kaznu zatvora do jedne godine. Uvjet za primjenu ovog članka Kaznenog zakona na počinitelje jest odnos nadređenosti i/ili zavisnosti između počinitelja i žrtve. Osim navedenog, tijekom izvještajnog razdoblja svjedočili smo prijavama slučajeva spolnog uznemiravanja u obrazovnim ustanovama, u policiji, te u tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. U odnosu na prethodno izvještajno razdoblje u padu su bile pritužbe osoba koje su tražile zaštitu identiteta prilikom podnošenja prijave, odnosno anonimnost prilikom postupanja Pravobraniteljice zbog spolnog uznemiravanja. Ono što ove oblike diskriminacije karakterizira i što, uz neželjenost, predstavlja jedan od ključnih elemenata kvalifikacije ovog protupravnog i diskriminatornog djelovanja, jest omalovažavanje osobnog i ljudskog dostojanstva žrtve, najčešće žena, koje se u području rada i zapošljavanja uglavnom manifestira kroz „kažnjavanje“ žrtve otkazom ili stvaranjem takvog neugodnog, neprijateljskog i/ili ponižavajućeg i uvredljivog okruženja da žrtva sama napušta radnu okolinu ili odlazi na bolovanje, a sve uslijed činjenice da se ista npr. odbila ponašati na način kako se to od nje, s obzirom na njen spol, očekivalo, ili zato što je odbila prihvatiti ponudu spolne prirode. Pravobraniteljica ovim predmetima daje posebnu važnost što uključuje i već spomenute prijave državnom odvjetništvu. Pravobraniteljica ističe kako u kombinaciji s diskriminacijom temeljem trudnoće i materinstva, jaza u plaćama i efekta 'staklenog stropa', ovaj oblik diskriminacije značajno i direktno ugrožava poziciju žena na tržištu rada te umanjuje napore u postizanju pune ravnopravnosti među spolovima, ali i narušava pokušaje kreiranja stabilne i učinkovite politike demografske revitalizacije Republike Hrvatske. Od ukupnog 458 pritužbi, 121 pritužba odnosila se na neki od oblika spolne diskriminacije u području zapošljavanja i rada (26,4 %), od kojeg broja se 39 pritužbi odnosilo na diskriminacijske osnove iz čl. 8. ZRS-a – uznemiravanje i spolno uznemiravanje (32,3 %).

1.3. RODILJNE I RODITELJSKE POTPORE

1.3.1. ANALIZA korištenja roditeljskih i roditeljskih potpora

Prema podacima Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO-a) zabilježen je nešto značajniji **porast broja muških korisnika roditeljskog dopusta** za 1.475 korisnika što je za **73,27% više** u odnosu na 2017. Kada usporedimo to s brojem ženskih korisnika, vidljiv je porast s 4,47% u 2017., **na 7,55% u 2018.** Što se tiče ostalih statističkih pokazatelja o muškim korisnicima roditeljskih i roditeljskih dopusta i naknada u 2018., vidljiv je samo blagi porast broja muških korisnika, gotovo nezamjetljiv u odnosu na žene. Statistički pokazatelji i nadalje potvrđuju situaciju da je **Hrvatska među članicama**

³¹ Narodne novine, broj 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18.

Europske unije gdje muškarci (očevi) najmanje koriste dopuste za djecu. Uzroke za takvo stanje treba tražiti u činjenici da je uloga žena još uvijek primarno orijentirana na djecu i brigu o djeci, kućanstvu i obiteljskom životu. Jedan od glavnih uzroka tog problema su neodgovarajuće politike u području ravnoteže između poslovnog i privatnog života. Situacija bi se moglo popraviti usvajanjem *Prijedloga Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i skrbnika*³², kojom se, između ostalog, propisuje očinski dopust, odnosno da države članice moraju poduzeti potrebne mjere kako bi osigurale da očevi imaju pravo na očinski dopust u trajanju od najmanje deset radnih dana povodom rođenja djeteta. Postoje neke naznake da bi Hrvatska mogla uvesti očinski dopust i prije usvajanja spomenute Direktive.

1.4. SMJERNICE ZA RAZVOJ I PROVEDBU AKTIVNE POLITIKE ZAPOSŁJAVANJA U RH, 2018.-2020., - ANALIZA PROVEDBE U 2018.

Pravobraniteljica kontinuirano prati položaj muškaraca i žena na tržištu rada. Radi analize provedbe „Smjernica za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2018.-2020. godine“ (Smjernice APZ), zatražila je od pojedinih nositelja APZ podatke o provedbi aktivnosti za 2018., razvrstano po županijama temeljem spola korisnika/ca.³³ Analiza po županijama i spolu pokazuje da su u svim županijama mjere razmjerno koristili i muškarci i žene te da nije bilo bitnih odstupanja. Primjera radi, grupu mjera APZ koju je provodio Hrvatski zavod za zapošljavanje nazvane „Od mjere do karijere“ koristilo je 54,3% žena, odnosno 45,7% muškaraca. Međutim, evidentno je kako već godinama sudionici/e na tržištu rada nemaju afiniteta za žrtve obiteljskog nasilja, koje su najčešće žene, što zahtjeva pojačanje aktivnosti informiranja svih sudionika na tržištu rada.³⁴ Pravobraniteljica se zalaže za povećanje stope zaposlenosti, usklađenje ponude i potražnje na tržištu rada te jačanje aktivnosti informiranja sudionika/ca na tržištu rada. Osobito u odnosu na informiranje sudionika/ca na tržištu rada i provedbu Smjernica APZ, Pravobraniteljica daje **preporuke:** (1) Sudionici/e na tržištu rada, na nacionalnoj i lokalnoj razini, sinkroniziranim aktivnostima trebaju osnaživati i motivirati žene da aktivnije koriste mjere osigurane Smjernicama APZ-a, osobito mjere za dobivanje različitih novčanih poticaja; (2) Evidentno je kako sudionici/e na tržištu rada nemaju afiniteta za žrtve obiteljskog nasilja što zahtjeva pojačanje aktivnosti informiranja svih sudionika/ca na tržištu rada o mogućnostima koje nude Smjernice APZ. Pravobraniteljica predlaže da ulogu nositelja aktivnosti informiranja s tim u vezi preuzmu nadležna tijela županija, gradova i općina u odnosu na animiranje centara za socijalnu skrb, skloništa i savjetovališta za žene žrtve nasilja u obitelji, područne urede HZZ-a i gospodarstvenike, s ciljem kvalitetnije provedbe mjera iz Smjernica APZ u odnosu na posebnu skupinu nezaposlenih - žrtve obiteljskog nasilja.

Prema podacima HZZ-a (u prosincu 2018.) bilo je 83.407 ili 56% nezaposlenih žena³⁵, od kojih se, prema analizi koju je izradila Pravobraniteljica, najveći postotak nalazio u dobnoj skupini od 25 do 29 godina (12,7%), a potom od 50 do 54 godine (11,9%) i od 55 do 59 godina (11,9%), što ukazuje da se zadržao isti udio nezaposlenih žena u dobnoj skupini od 50 i više godina od 29,7% kao i u 2017. Pravobraniteljica, kao i ranijih godina, ukazuje na prisutnost izrazito većeg broja zaposlenih na određeno vrijeme (89,7% u 2018.). Iako ovaj trend naizgled podjednako pogađa muškarce i žene, on perpetuira nepovoljniji položaj žena na tržištu rada. Naime, udio žena u broju zaposlenih na neodređeno vrijeme bio je 53,7%, a na određeno 58,7% (2018.).

³² Prijedlog Direktive COM/2017/0253

³³ 5 ministarstava i 2 zavoda

³⁴ U 2018. - uključeno 12 žena – žrtve obiteljskog nasilja s područja Grada Zagreba i 8 županija.

³⁵ Mjesečni statistički bilten broj 12/18.

2 OBITELJ

2.1. NASILJE U OBITELJI

Kao rezultat višegodišnjih napora i zalaganja Pravobraniteljice, 13. travnja 2018. ratificirana je *Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji* (Konvencija).³⁶ Ratifikacija Konvencije omogućila je početak rada na značajnijem unapređenju zakonodavnog okvira i prakse u suzbijanju nasilja u obitelji i prema ženama. Nasilje prema ženama i u obitelji i ove je godine bilo jedno od prioritetnih područja rada Pravobraniteljice. Kroz mnoge javne i stručne aktivnosti Pravobraniteljica je kontinuirano upozoravala javnost i sva nadležna tijela i institucije da nasilje prema ženama, obiteljsko nasilje i partnersko nasilje nisu privatna stvar, već društveni i javni problem, da se radi o specifičnoj vrsti rodno uvjetovanog nasilja koje nesrazmjerno pogađa žene te zahtjeva niz mjera na svim društvenim razinama kako bi se ono učinkovito suzbijalo. Pravobraniteljica je također u više navrata javno isticala kako *femicid*, odnosno ubojstva žena, predstavlja najokrutniji oblik nasilja prema ženama, s najtežim ishodom po žrtvu, ali i po društvo u cjelini.

2.1.1. Prekršajna djela obiteljskog nasilja

Zbog prekršaja počinjenog nasiljem u obitelji, **prekršajno je prijavljeno 10.272 osoba** (za 10,7% manje nego u istom razdoblju prošle godine kada je prekršajno prijavljeno 11.506 osoba), od toga muškaraca **7.983 (77,7%)** i žena **2.289 (22,3%)**. Evidentirano je ukupno **2.434 recidivista** prekršajnog djela nasilja u obitelji (1.929 recidivista po čl.22. st.2., 385 recidivista po čl.22. st.4., te 120 recidivista po čl.22. st.6. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji³⁷) što je za 13 % manje nego u istom razdoblju prošle godine kada je evidentirano 2.807 recidivista.

2.1.2. Kaznena djela nasilja u obitelji/među bliskim osobama

Iako trend rasta kaznenih djela među bliskim osobama značajno usporava, nažalost, nije zaustavljen. Naime, zabilježeno je povećanje broja kaznenih djela među bliskim osobama. Analizom podataka MUP-a zabilježeno je ukupno 3.198 kaznenih djela s elementima nasilja među bliskim osobama (što je za 5,5% više nego u 2017., kada ih je zabilježeno 3.073). Navedenim kaznenim djelima ukupno je stradalo 3.347 žrtava (što je za 2% više žrtava nego u 2017., kada je ukupno stradalo 3.275 žrtava). **Od ukupnog broja stradalih žrtava, 2.537 (75%) su žene (ili 1,9% više nego u 2017.), a 810 (25%) muškarci (ili 2,8% više nego u 2017.).** Što se tiče počinitelja, bilo je ukupno 2.100 počinitelja kaznenih djela među bliskim osobama što je za 2,5% više počinitelja nego u 2017. **Od ukupnog broja počinitelja nasilja među bliskim osobama, muškaraca je 1.910 (91%), a žena 190 (9%).** Kao što se vidi iz navedenih podataka, zabilježen je prosječan rast između 2 i 5% na svim razinama, dok u svim kaznenim djelima među bliskim osobama muškarci apsolutno prednjače kao počinitelji nad ženama kao žrtvama. Među počiniteljima **kaznenih djela protiv spolnih sloboda** (Spolni odnosaj bez pristanka, Silovanje, i Spolno uznemiravanje) **100% su počinitelji muškarci.** Što se tiče kaznenog djela iz čl.179.a – Nasilje u obitelji, ukupno je počinjeno 623 ovih kaznenih djela (554 u 2017.) na

³⁶ Narodne novine, međunarodni ugovori, broj 03/18.

³⁷ Narodne novine, broj 70/17.

štetu 535 žena (464 žena u 2017.) i 100 muškaraca (90 muškarca u 2017.), a od strane 96 muškarca počinitelja i 5 žena počiniteljica.

2.1.3. Femicid

Kroz *Promatračko tijelo za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljanje podataka, analizu slučajeva ubojstava žena i izvještavanje – „Femicide Watch“*, koje je Pravobraniteljica osnovala 2017., Pravobraniteljica je započela s prikupljanjem podataka i detaljnom analizom slučajeva ubojstava i teških ubojstava žena od strane njima bliskih muškaraca za razdoblje 2016. – 2018. Prema statistici MUP-a, zabilježena je najniža stopa ubojstava u posljednje 3 godine u 2018., ubijene su 4 žene od strane njima bliskih osoba (u odnosu na 12 ubijenih žena u 2016., te 9 ubijenih žena 2017.), broj je prepolovljen. S druge strane, zadržan je visok postotak ubojstava žena od skoro 50% u ukupnom broju ubojstava, kao i postotak od 50% žena ubijenih od strane osoba s kojima su bile u intimnim vezama u odnosu na ukupan broj ubijenih žena od strane bliskih osoba. Pravobraniteljica je utvrdila kako je **u većini analiziranih slučajeva obiteljskog nasilja okidač za ubojstvo bila odluka supruge ili partnerice da napusti supruga ili partnera te neadekvatna ili spora reakcija nadležnih tijela**. Iako se radi o rizičnom faktoru najvišeg stupnja, vrlo rijetko nadležna tijela, pa čak i obiteljska okolina, shvaćaju ovaj signal kao ključan u zaštiti žrtve. Ovakav stav nadležnih tijela i okoline ukazuje na nepostojanje društvene svijesti o opasnosti obiteljskog nasilja kao šireg društvenog problema.

2.1.4. Problemi koji traju

Pravobraniteljica već godinama ukazuje na to da je opisani trend brutalizacije nasilja zapravo posljedica nepostojanja sveobuhvatnog pristupa u rješavanju problema nasilja prema ženama i u obitelji. Tu se prvenstveno ističe nedostatak organiziranog sustava ranog prepoznavanja i prevencije nasilja. Da bi se obiteljsko nasilje uspješno suzbijalo, osim policije i pravosuđa, bilo bi korisno ustrojiti stručna tijela koja bi imala kapaciteta za rad s osobama u obiteljskim problemima. Učinkovita prevencija uključuje sustavan rad na unapređenju nenasilnih metoda rješavanja sukoba u vezama, braku i obitelji. Trend kojemu svjedočimo već više godina, a koji se u suzbijanju obiteljskog nasilja gotovo u potpunosti oslanja na policiju i pravosuđe, prema stajalištu Pravobraniteljice predstavlja nepotpun pristup u smislu učinkovitog suzbijanja obiteljskog nasilja te rezultira brutalizacijom nasilja. Nasilje se ne može iskorijeniti represijom, odnosno isključivo kažnjavanjem ukoliko istovremeno nisu osigurani kvalitetni preventivni mehanizmi i organizirani sustav resocijalizacije počinitelja. Pravosuđe na bezuvjetne zatvorske kazne osuđuje ispod 10% ukupne brojke svih počinitelja nasilja, svi ostali su kažnjeni relativno blagim novčanim kaznama, odnosno uvjetnim zatvorskim kaznama. Takav trend, u kombinaciji s kontinuiranim padom prijavljenih slučajeva prekršajnih djela obiteljskog nasilja, u osnovi ukazuje da se trebaju tražiti učinkovitija rješenja.

2.1.5. Postupanje policije i pravosuđa prema žrtvama nasilja u obitelji

Pravobraniteljica ističe kako je najveći napredak u području procesuiranja obiteljskog nasilja i nasilja među bliskim osobama ostvarila upravo policija. Kontinuiranom edukacijom, treninzima i unapređenjem sustava, kao i suradnjom s institucijom Pravobraniteljice koja je formalizirana kroz potpisan *Memorandum o suradnji* (2012.) te kroz provođenje redovne višegodišnje izobrazbe na Policijskoj akademiji iz područja od zajedničkih interesa s naglaskom na praksu rada Pravobraniteljice u predmetima obiteljskog nasilja, policija je (i u 2018.) napravila značajan iskorak na svim poljima – prepoznavanju, prevenciji, procesuiranju i suzbijanju obiteljskog nasilja, nasilja prema ženama i nasilja

među bliskim osobama. Međutim, da bi se doista postigla suštinska promjena te preokrenuli negativni trendovi, svi bi dionici, a posebice državno odvjetništvo, pravosuđe, mediji, političari/ke i obrazovni sustav, trebali svoja postupanja i djelovanja prilagoditi najboljim međunarodnim praksama suzbijanja nasilja prema ženama i nasilja u obitelji, a koje prvenstveno traže osiguranje učinkovitih preventivnih mehanizama, nultu toleranciju na nasilje, posebice kroz penalnu politiku i pravosuđe, osiguranje kontinuirane i sustavne izobrazbe na svim društvenim razinama, kao i uvođenje redovitih treninga i edukacija za sve dionike, a posebice stručne osobe u ovom području.

2.1.6. Postupanje centara za socijalnu skrb prema žrtvama nasilja u obitelji

Analizom pritužbi iz ovog područja Pravobraniteljica uočava kako slučajevi u kojima centri nisu dosljedno primjenjivali odredbe *Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji* ne predstavljaju pravilo u postupanju centara, već se radi o pojedinačnim i izdvojenim slučajevima. Kao i tijekom ranijih izvještajnih razdoblja, postoji načelno dobra praksa, a uočeni propusti odnosili su se uglavnom na određenu razinu nesenzibiliziranosti prilikom postupanja prema žrtvama nasilja u obitelji. Upravo u cilju daljnjeg održavanja načelno dobre prakse važno je nastaviti s kontinuiranim edukacijama stručnih djelatnika/ica, kao što je tijekom izvještajnog razdoblja bila edukacija u okviru *Sporazuma o suradnji* između Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku i Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova (iz 2017.).

2.2. DRUGI OBLICI NASILJA

2.2.1. Partnersko nasilje

Partneri/ice u intimnim vezama još uvijek nemaju odgovarajuću pravnu zaštitu od nasilja kojemu su izloženi/e, odnosno zaštita žrtava partnerskog nasilja još uvijek nije našla odgovarajuće zakonodavno rješenje bez obzira na učestalost i izraženiju brutalnost kojoj svjedočimo. S obzirom na to da nije prihvaćen prijedlog Pravobraniteljice da se novim *Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji* proširi krug osoba koje se štite, odnosno da se pruži zaštita i osobama koje jesu ili su bile u intimnim partnerskim vezama, Hrvatska će u narednom razdoblju morati uskladiti svoje zakonodavstvo s *Konvencijom Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, prema kojoj pojam obitelji obuhvaća partnere neovisno o tome imaju li ili su imali isto prebivalište ili žive ili su živjeli u zajedničkom kućanstvu. Pravobraniteljica je, po vlastitoj inicijativi (temeljem napisa iz medija) i prema zaprimljenim pritužbama, postupala u više predmeta koji se odnose na partnersko nasilje, odnosno nasilje u intimnim partnerskim vezama. Neki od slučajeva su, nažalost, završili ubojstvima i teškim ozljedama žena.

2.2.2. Silovanje

Tijekom izvještajnog razdoblja u ukupnoj populaciji bilježimo trend blagog porasta broja kaznenih djela spolnog odnošaja bez pristanka (pri čemu na bliske osobe otpada udio od 39%) te pad broja kaznenih djela silovanja sa 61 na 56 (pri čemu na bliske osobe otpada udio od 54%). Istodobno, **u odnosu na bliske osobe**, bilježimo pad broja kaznenih djela spolnog odnošaja bez pristanka (s 33 na 27) te **porast broja kaznenih djela silovanja** (s 25 na 30), pri čemu su navedena kaznena djela u najvećem broju slučajeva počinjena **između bračnih drugova i bivših partnera**. U odnosu na djela počinjena među bliskim osobama, sve žrtve silovanja bile su ženskog spola (100%), dok je jedna žrtva

spolnog odnošaja bez pristanka bila muškog spola, što ukazuje da se radi o dominantnom obliku rodno uvjetovanog nasilja.

2.3. RODITELJSKA SKRB

Analizirajući pritužbe iz ovog područja koje su u 48,21% slučajeva podnosili očevi, Pravobraniteljica uočava kako i dalje postoji načelno dobra praksa centara za socijalnu skrb na ovom području, a čime je tijekom izvještajnog razdoblja nastavljen pozitivan trend iz ranijih godina. Pritužbe zaprimljene iz ovog područja često su se odnosile na poteškoće u ostvarivanju osobnih odnosa odvojenog roditelja (najčešće oca) s djetetom, kao i na spolne stereotipe, te je Pravobraniteljica kontinuirano ukazivala na važnost omogućavanja ravnopravnog roditeljstva. Pritužbe majki često su bile vezane uz nesenzibiliziranost za nasilje u obitelji, kao i lošiju životnu situaciju uvjetovanu navedenim, a što se posljedično odražavalo i na roditeljsku skrb. Međutim, pritužbe koje su bile osnovane predstavljaju iznimne pojedinačne slučajeve, a nikako pravilo u postupanju centara.

2.4. PROVEDBA NACIONALNE STRATEGIJE ZAŠTITE OD NASILJA U OBITELJI, 2017.-2022.

Pravobraniteljica je nastavila pratiti i analizirati provedbu sada već četvrte po redu *Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2017. do 2022.* (Nacionalna strategija). Premda je kod glavnih nositelja provedbe mjera Nacionalne strategije vidljiv kontinuitet u provedbi, Pravobraniteljica zamjećuje da se zadnjih godina ne povećavaju financijska sredstva za provedbu mjera iz Nacionalne strategije, kako na nacionalnoj razini tako i na lokalnoj razini. Pravobraniteljica je već ranije naglašavala da je za bolju provedbu pojedinih mjera potrebno osigurati znatno više financijskih sredstava. I nadalje se u kontinuitetu provode mjere iz područja izobrazbe stručnih osoba koje rade na području zaštite od nasilja u obitelji, unapređenja međuresorne suradnje i senzibilizacije javnosti za problematiku nasilja u obitelji. Međutim, kada se radi o zbrinjavanju i potpori žrtvama nasilja u obitelji, odnosno o mjerama čija provedba ovisi o financijskim sredstvima, rezultati su slabiji. S tim u vezi, u narednom razdoblju posebni izazovi će biti ostvarenje važnih ciljeva: osigurati stambeno zbrinjavanje žrtava nasilja u obitelji, osigurati financijsku potporu radu skloništa i savjetovališta za žrtve nasilja u obitelji te osigurati zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji.

2.4.1. Stambeno zbrinjavanje žrtava obiteljskog nasilja

Tijekom izvještajnog razdoblja Pravobraniteljica je veliku pažnju posvećivala problematici stambenog zbrinjavanja žrtava obiteljskog nasilja. Svojim prijedlozima i preporukama Pravobraniteljica je poticala nadležna tijela da ubrzaju postupke, odnosno zaštite prava žrtava osiguravajući im adekvatne stambene jedinice. Novi *Zakon o stambenom zbrinjavanju na potpomognutim područjima*³⁸ koji je stupio na snagu 1.1.2019., koliko god predstavlja značajan iskorak u smislu priznavanja prava žrtvama obiteljskog nasilja na stambeno zbrinjavanje, pati od čitavog niza manjkavosti koje će se u svojoj provedbi zasigurno negativno reflektirati na ostvarenje prava žrtava. Primjerice, žurnost zbrinjavanja je ugrožena uvjetom da žrtva mora posjedovati pravomoćnu sudsku presudu za nasilje u obitelji. Osim toga, činjenica da je zbrinjavanje privremenog karaktera bez mogućnosti trajnog rješavanja stambenog pitanja izvan područja koja se zakonski definiraju kao potpomognuta područja, također predstavlja ograničavajući element u smislu ravnopravne zaštite prava žrtava obiteljskog nasilja bez obzira na njihovo boravište/prebivalište. Nadalje, uvjeti kao što su ti da podnositelj/ica nema u vlasništvu ili u

³⁸ Narodne novine, broj 106/18.

suvlasništvu drugu useljivu obiteljsku kuću ili stan na području Republike Hrvatske, da nema dovoljno sredstava za osiguranje odgovarajuće stambene jedinice nužne za stanovanje, da istu ne može ostvariti svojim radom, dohotkom od imovine, od obveznika uzdržavanja ili na drugi način, svakako imaju svoje financijsko opravdanje, no žrtvama zasigurno neće omogućiti da se u situacijama u kojima se zbog prirode ovog djela ne mogu snaći same, brzo i pravovremeno sklone u sigurnom utočištu kako bi mogle relativno kvalitetno reorganizirati svoj život. Pravobraniteljica je i u ovom izvještajnom razdoblju nastavila kontinuirano zaprimati pritužbe žena - žrtava obiteljskog nasilja, među kojima je bilo i onih koje su isticale da su, iako suvlasnice imovine, bile primorane zajedno s mlt. djecom zbog nasilja u obitelji napustiti kuću u kojoj su živjele s nasilnim supruzima. U većini slučajeva, Pravobraniteljica je davala preporuke nadležnim tijelima za stambeno zbrinjavanje žrtava obiteljskog nasilja.

2.4.2. Financiranje skloništa za žrtve obiteljskog nasilja

Financiranje skloništa za žrtve obiteljskog nasilja prepoznato je i na regionalnoj razini pri čemu i dalje postoji neujednačenost po pitanju visine dodijeljenih novčanih sredstava. Na području šest županija još uvijek ne postoji niti jedno sklonište za žrtve obiteljskog nasilja. Pravobraniteljica se kontinuirano zalaže za rodno budžetiranje radi postavljanja jasnih prioriteta vezano za skrb žrtava obiteljskog nasilja, a koji su samo jedan segment kroz koji se očituje uvođenje rodno osviještene politike u proračunske procese. Jedan od preduvjeta za izradu rodno osjetljivog proračuna su relevantni podatci iskazani po spolu. Prema zadnjoj analizi Pravobraniteljice (2015.), sredstva koja u svojim proračunima izdvajaju JLP(R)S za financiranje skloništa čine vrlo malen udio u njihovom ukupnom proračunu (između 0,01% - 0,18%).

2.5. PROVEDBA PROTOKOLA O POSTUPANJU U SLUČAJU NASILJA U OBITELJI

Sukladno mjeri iz *Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2017. do 2022.*, kojom su (u 2018.) predviđene izmjene i dopune *Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji* (Protokol), Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku je Odlukom ministrice osnovalo međuresornu Radnu skupinu za izradu novog Protokola koju čine predstavnici/ice nadležnih državnih tijela i organizacija civilnog društva koje pružaju pomoć i potporu žrtvama nasilja u obitelji. Prema navodima Ministarstva „do kraja 2018., Radna skupina je izradila prijedlog novog Protokola te je u tijeku prikupljanje mišljenja nadležnih tijela radi prethodnog usuglašavanja“.

2.5.1. Koordinator/ice za ravnopravnost spolova

Kao i prijašnjih godina, gotovo svi koordinatori/ice su prikupili/e podatke o provedbi Protokola od policije i centara za socijalnu skrb, a velika većina i od pravosudnih tijela, dok je manji broj podatke prikupio od zdravstvenih i odgojno-obrazovnih ustanova. Gotovo svi koordinatori/ice navode suradnju sa županijskim povjerenstvima za ravnopravnost spolova čiji su oni/e članovi/ice, a suradnja je uspostavljena i s jedinicama lokalne samouprave kao i s organizacijama civilnog društva. Međutim, sastanci vezano uz *problematiku pojedinačnih slučajeva nasilja u obitelji* se još uvijek u najvećem broju županija ne održavaju.

2.5.2. Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova

Kao i tijekom ranijih izvještajnih razdoblja, gotovo sva županijska povjerenstva su uspostavila suradnju i razmjenu podataka s relevantnim subjektima predviđenima Protokolom, i to prvenstveno s koordinatorima/icama koji/e su ujedno i članovi/ice povjerenstava, kao i sa županijom, centrima za socijalnu skrb i policijom, ali i s organizacijama civilnog društva. Međutim, sastanci vezano uz problematiku pojedinačnih slučajeva nasilja u obitelji se, kao i tijekom ranijih godina, nisu održavali. Primjer dobre prakse predstavlja Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Koprivničko-križevačke županije koje je u svom radu bilo proaktivno te je, pored brojnih aktivnosti, organiziralo i sedmi po redu Festival žena iz ruralnih područja Koprivničko-križevačke županije. Iz očitovanja *Povjerenstva za ravnopravnost spolova Šibensko-kninske županije* (koje tijekom 2015.-2017. nije poduzimalo nikakve aktivnosti), proizlazi kako je na sjednici (11.5.2018.) doneseno rješenje o imenovanju novih članova/ica te kako je Povjerenstvo održalo dvije sjednice, a u proračunu županije bio je predviđen iznos od 10.000,00 kn za njegov rad. Međutim, *Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Splitsko-dalmatinske županije* navodi kako se uskoro očekuje imenovanje Povjerenstva u novom sazivu Županijske skupštine. I tijekom ovog izvještajnog razdoblja uočen je nerazmjer između aktivnosti županijskih povjerenstava te iznosa dodijeljenih sredstava (600,00 – 250.000,00 kn).

2.6. EU-PROJEKT „IZGRADNJA UČINKOVITIJE ZAŠTITE: PROMJENA SUSTAVA ZA BORBU PROTIV NASILJA PREMA ŽENAMA“

Pravobraniteljica je nositeljica EU-projekta „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama“³⁹, koji se provodi od 1. travnja 2017. do 31. prosinca 2019. U okviru projekta, a radi analize sustava prevencije, klasifikacije i sankcioniranja nasilja prema ženama i femicida, Pravobraniteljica je (2017.-2018.) preuzela 906 kaznenih i 557 prekršajnih presuda s 22 suda. S tim u vezi oformila je: (1) *radnu skupinu za provedbu empirijskog istraživanja pravomoćnih prekršajnih presuda* koja je izradila kvantitativnu analizu pravomoćnih prekršajnih presuda u razdoblju 2012.-2016., (2) *radnu skupinu za provedbu empirijskog istraživanja pravomoćnih kaznenih presuda*, koja je izradila kvantitativnu analizu pravomoćnih kaznenih presuda u razdoblju 2012.-2016. Sljedeća faza istraživanja nastavlja se u 2019., izradom kvalitativnih dubinskih analiza. U dijelu projekta koji se bavi ulogom medija u slučajevima nasilja prema ženama i femicida, Pravobraniteljica je publicirala istraživanje (2018.) „*Analiza medijskog izvještavanja o nasilju prema ženama 2012.-2016.*“⁴⁰, a izrađeno je i istraživanje (2018.) „*Analiza medijskog izvještavanja o slučajevima femicida 2012. - 2016.*“⁴¹ koje je provela partnerska organizacija Ženska soba-Centar za seksualna prava. Rezultat oba istraživanja je izrada *Medijskog kodeksa - vodiča za profesionalno i senzibilizirano izvještavanje o nasilju prema ženama i femicidu*, u vezi kojeg je do kraja ovog izvještajnog razdoblja Pravobraniteljica provela javnu raspravu sa zainteresiranim medijskim djelatnicima/ama.

³⁹ JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940 - Više informacija o EU-projektu nalazi se na internetskim stranicama <http://www.vawa.prs.hr/>.

⁴⁰ Publikacija „Analiza medijskog izvještavanja o slučajevima nasilja prema ženama 2012.-2016.“ dostupna je na internetskim stranicama projekta Pravobraniteljice: http://vawa.prs.hr/storage/uploads/publikacije/Analiza_medijskog_izvjestavanja_final-be4f.pdf.

⁴¹ Publikacija „Analiza medijskog izvještavanja o slučajevima femicida 2012.-2016.“ dostupna je na internetskim stranicama projekta Pravobraniteljice: <http://vawa.prs.hr/storage/uploads/publikacije/Analiza-medijskog-izvjestavanja-o-slucajevima-femicida-2012-c3a9.pdf>

3 SPOLNE I RODNE MANJINE

3.1. PRAVNA OSNOVA I OCJENA STANJA

3.1.1. Provedba odredaba Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola⁴²

Prema podacima Ministarstva uprave, tijekom izvještajne godine je u Republici Hrvatskoj sklopljeno 55 životnih partnerstava od čega 31 među životnim partnerima i 24 među životnim partnericama. Od stupanja na snagu Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola (6.8.2014.-31.12.2018.), sklopljeno je sveukupno 293 životnih partnerstva, od čega je 159 sklopljeno među životnim partnerima, a 134 među životnim partnericama. Pravobraniteljica je tijekom izvještajne godine primila pritužbe na primjenu podzakonskih akata iz područja registara i matica, vezano za stjecanje državljanstva i druge. Kako bi se drugi pravni propisi uskladili sa Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola i Zakonom o ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica je dala svoje komentare i mišljenja na pojedine zakone upućene u zakonsku proceduru, a jedan od tih zakona bio je i Zakon o udomiteljstvu⁴³ vezano za koji je predlagatelju propisa ukazala na to da su iz definicije udomiteljske obitelji u potpunosti izostavljeni životni partneri i neformalni životni partneri te da se radi o nepovoljnijem postupanju uvjetovanom spolnom orijentacijom koje ulazi u doseg čl.7.st.1. Zakona o ravnopravnosti spolova u svezi s čl.6.st.3., točnije predstavlja izravnu diskriminaciju temeljem spolne orijentacije. Zakon je izglasan (7.12.2018.), a prijedlozi Pravobraniteljice nisu prihvaćeni.

3.1.2. Fizički integritet i kaznena djela motivirana mržnjom

Pravobraniteljica je zaprimila nekoliko pritužbi vezanih za napade na tjelesni integritet i kaznena djela motivirana mržnjom. U postupanju po pritužbama zabilježeni su slučajevi u kojima se propustilo zabilježiti pripadnost oštećene osobe skupini čija je pripadnost bila motiv prekršaja ili kaznenog djela te zabilježiti motiv (spolna orijentacija žrtve) počinjenja prekršaja ili kaznenog djela, odnosno kvalificirati kazneno djelo kao djelo zločina iz mržnje. Uvidom u podatke o sudskim postupcima na prekršajnim, kaznenim i građanskim sudovima zbog djela motiviranih mržnjom ili predrasudom temeljem spolne orijentacije, rodnog identiteta ili izražavanja može se zaključiti da je na godišnjoj razini relativno malen broj predmeta vezanih za diskriminaciju temeljem spolne orijentacije, rodnog identiteta ili izražavanja te da se dvije trećine ovih predmeta rješava dulje od 12 mjeseci. Pravobraniteljica godinama ukazuje na potrebu vođenja evidencija od strane policije i DORH-a i za prekršaje i za kaznena djela, razvrstano prema diskriminacijskoj osnovi. U suprotnom nije moguće izraditi valjanu analizu niti utvrditi pravo stanje u konkretnom području.

3.1.3. Sloboda okupljanja i izražavanja

Pravobraniteljica je i ove godine pratila održavanje povorki ponosa koje su prošle bez incidenata. Osim već poznatih Zagreb i Split Pridea, već je drugu godinu zaredom u Rijeci organizirana SMOQUA, višednevni festival queer i feminističke kulture. Pravobraniteljica pozdravlja pokretanje javnih okupljanja namijenjenih širenju tolerancije te senzibiliziranju i informiranju javnosti i u drugim regionalnim centrima.

⁴² Narodne novine, broj 92/14.

⁴³ Narodne novine, broj 115/18.

3.1.4. Tržište rada i tržišni pristup uslugama i dobrima

Tijekom izvještajne godine Pravobraniteljica je primila tek nekoliko pritužbi koje se odnose na diskriminaciju temeljem spolne orijentacije, rodnog identiteta ili izražavanja na području rada i zapošljavanja, dok vezano za diskriminaciju u području pružanja i pristupa robama i uslugama nije primila niti jednu pritužbu. Iako je godinama trend malog broja pritužbi vezanih za tržište rada, Pravobraniteljica naglašava kako navedeni podatak treba sagledati iz perspektive diskriminiranih osoba koje se odlukom o pokretanju postupka pred Pravobraniteljicom ili pokretanju sudskog postupka izlažu mogućnosti još težeg uznemiravanja i viktimizacije te razotkrivanju njihove spolne orijentacije od strane šireg kruga osoba, a koju informaciju bi možda željele čuvati kao privatnu. Iz navedenog razloga ne bi bio ispravan zaključak kako nedostatak pritužbi ukazuje na nepostojanje diskriminacije temeljem spolne orijentacije, rodnog identiteta ili izražavanja na ovom području.

3.1.5. Zaključna razmatranja i preporuke

S obzirom na utvrđene nedostatke sustava, Pravobraniteljica smatra korisnim dati sljedeće preporuke:

- 1) Žurno postupanje svih nadležnih tijela sukladno Protokolu o postupanju u slučaju zločina iz mržnje, uz naglasak na pridržavanje obveze posebnog označavanja prekršaja počinjenog iz mržnje, odnosno kaznenog djela zločina iz mržnje.
- 2) Unaprijediti MUP-ovu evidenciju o prekršajima počinjenim iz mržnje na način da se počne voditi podatak o tome kojom su diskriminacijskom osnovom isti motivirani.
- 3) Unaprijediti DORH-ovu evidenciju kaznenih djela zločina iz mržnje na način da se počnu voditi podatci o tome kojom su diskriminacijskom osnovom ista motivirana.
- 4) Uvesti program stručnog usavršavanja za državne odvjetnike/ce i suce/sutkinje koji odlučuju u anti-diskriminacijskim sporovima.

3.2. TRANSRODNE OSOBE

Pravobraniteljica je u suradnji s Ministarstvom znanosti i obrazovanja potaknula rješavanje jednog od neriješenih problema transrodnih osoba – izradu službene upute i jedinstvenog postupka za promjenu svjedodžbi i diploma nakon promjene spola, odnosno odabira života u drugom rodnom identitetu. Temeljem upute koju je Pravobraniteljica ranije izradila u svrhu pomoći individualnim slučajevima koji su joj se obraćali s ovim problemom, Ministarstvo znanosti i obrazovanja u suradnji s Pravobraniteljicom izradilo je i svim osnovnim, srednjim školama te visokim učilištima izdalo opću uputu o načinu promjene podataka i izdavanja svih obrazovnih certifikata s podacima usklađenim s državnim maticama, a po promjeni spola, odnosno odabira života u drugom rodnom identitetu učenika/ca i studenata/ica. Pravobraniteljica je u nizu svojih javnih istupa i priopćenja isticala preostale ključne i neriješene probleme transrodnih osoba zagovarajući njihovo žurno rješavanje. Zahtijevala je da se prava transrodnih osoba usklade sa zakonskim odredbama te jamstvima i pravima koja su ugrađena u Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o suzbijanju diskriminacije, Zakon o državnim maticama⁴⁴ i Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu. Prema statistici koju je Pravobraniteljici dostavilo Nacionalno zdravstveno vijeće (NZV) za razdoblje od 12. studenog 2014. do 14. rujna 2018., NZV je ukupno zaprimilo 119 zahtjeva za izdavanjem mišljenja o promjeni spola ili odabira života u drugom rodnom identitetu, od čega je 108 pozitivno riješeno (90,7%), 1 odustao (0,8%), dok je 10 slučajeva (8,4%) još u postupku.

⁴⁴ Narodne novine, broj 96/93, 76/13.

4 RIZICI VIŠESTRUKÉ DISKRIMINACIJE I POSEBNO OSJETLJIVE DRUŠTVENE SKUPINE

4.1. ŽENE U RURALNIM PODRUČJIMA

U izvještajnoj godini žene su bile nositeljice 30,37% obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (OPG), što odgovara i podacima na razini EU. Potrebno je postići veću vidljivost žena u ruralnim područjima, imajući u vidu činjenicu da najveći udio žena nositeljica OPG-a ima završenu ili nezavršenu samo osnovnu školu (33,46%) dok najveći udio muškaraca nositelja OPG-a ima završenu srednju školu (38,95%). Prilikom provođenja mjera i aktivnosti iz ovog područja svakako treba imati u vidu i relevantne međunarodne dokumente (Opća preporuka br.34 o pravima žena u ruralnim područjima (2016.) te Rezoluciju Europskog parlamenta (4.4.2017.) o ženama i njihovoj ulozi u ruralnim područjima). Pravobraniteljica se nada da će se ovoj problematici u skorije vrijeme posvetiti značajnija pažnja i na nacionalnoj razini, posebice kroz donošenje nacionalne strategije koja bi se odnosila na položaj žena u ruralnim područjima.

4.2. ŽENE S INVALIDITETOM

Relevantni podaci ukazuju na još uvijek nepovoljniji položaj žena s invaliditetom koji je uvjetovan nizom različitih faktora. Međutim, u izvještajnoj godini je ipak došlo do određenih pozitivnih trendova, kao što je započeti trend unapređenja obrazovne strukture osoba s invaliditetom (koji je kod žena s invaliditetom intenzivniji nego kod muškaraca s invaliditetom), porast udjela žena s invaliditetom u ukupnom zapošljavanju osoba s invaliditetom i to za 3,57% u odnosu na 2017., pad broja žena s invaliditetom koje žive same za 2,3% u odnosu na 2017., te istodobni porast broja onih koje žive u obitelji (za 3,2%). Pozitivni trendovi zabilježeni su i u broju žena s invaliditetom koje su postale majke (porast za 32,54% u odnosu na 2017., te čak za 200% u odnosu na 2013.). Stoga se Pravobraniteljica nada da će se započeti pozitivni trendovi vezani uz položaj žena s invaliditetom svakako nastaviti i tijekom narednog razdoblja.

4.3. ŽENE PRIPADNICE NACIONALNIH MANJINA

Pravobraniteljica je nastavila suradnju sa stručnjacima/stručnjakinjama i predstavnicima/ama relevantnih institucija i civilnog društva koji se bave pitanjem nepovoljnog položaja Romkinja u hrvatskom društvu. Nastavila je sudjelovati u svojstvu izlagačice na stručnim skupovima vezanim uz položaj romske nacionalne manjine. Svi pokazatelji i djelomični podaci koji su bili dostupni tijekom proteklih godina o nepovoljnom položaju Romkinja, ove godine su potvrđeni i precizno definirani u istraživanju Centra za mirovne studije „Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka“. Pravobraniteljica je izradila rezime glavnih rezultata istraživanja koji se odnose na Romkinje. Nadalje treba ustrajati na provedbi aktivnosti u cilju integracije Roma, a posebno Romkinja, u hrvatsko društvo.

4.4. ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U DOMOVINSKOM RATU

Pravobraniteljica prati rad Povjerenstva za žrtve seksualnog nasilja (Povjerenstvo) koje je temeljem *Pravilnika o ustrojstvu i načinu rada povjerenstva za žrtve seksualnog nasilja*⁴⁵ (Pravilnik), oformljeno pri Ministarstvu hrvatskih branitelja, a kako bi odlučivalo o ostvarenjima prava žrtava iz

⁴⁵ Narodne novine, broj 97/15.

Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu⁴⁶ (Zakon). Svrha praćenja rada Povjerenstva jest osiguranje poštivanja načela ravnopravnosti spolova, odsustvo spolne diskriminacije, unapređenje procesa ostvarenja prava žrtava, predlaganje zakonskih ili drugih promjena u postupanju nadležnih tijela. Prema podacima koje je Pravobraniteljici dostavilo Ministarstvo hrvatskih branitelja, od dana stupanja na snagu Zakona, Povjerenstvo je ukupno zaprimilo 248 zahtjeva za stjecanje statusa žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu i ostvarivanje prava sukladno navedenom Zakonu. Od toga je 182 zahtjeva podneseno od strane žena i 66 zahtjeva od strane muškaraca. Do kraja 2018. Povjerenstvo za žrtve seksualnog nasilja donijelo je ukupno 233 rješenja, od toga 155 pozitivna i 74 negativna. U 3 zahtjeva došlo je do obustave postupka zbog smrti stranke, a u 1 predmetu zahtjev je odbačen. Prema evidenciji Ministarstva (do 31.12.2018.), ostalo je ukupno 15 zahtjeva u postupku rješavanja.

4.5. PROSTITUCIJA

Prema važećem hrvatskom zakonodavstvu, prekršajno se kažnjavaju osobe koje se odaju prostituciji, ali ne i kupci usluga, iako kupac usluga može odgovarati kazneno u određenim slučajevima iz čl.157.st.2. KZ-a. S obzirom na to da je prostitucija jedan od najgrubljih i najtežih oblika eksploatacije i to uglavnom žena, Pravobraniteljica se godinama zalaže za švedski model kriminalizacije kupaca usluga i dekriminalizaciju osoba koje se odaju prostituciji. Prema podacima MUP-a, evidentirano je ukupno 28 kaznenih djela prostitucije kojima je bilo oštećeno ukupno 27 osoba koje su kao i prijašnjih godina bile žene (100%) i to mlađe životne dobi. Budući da je kaznenim djelom prostitucije bilo oštećeno 100 osoba u 2017., vidljiv je pad broja oštećenih osoba za 73% u 2018.

4.6. ŽRTVE TRGOVANJA LJUDIMA, POSEBICE ŽENAMA I DJECOM

Prema podacima MUP-a, u RH je identificirano ukupno 76 žrtava trgovanja ljudima (29 žrtava tijekom 2017.), od kojih je 48 bilo muškog spola (63%), a 28 ženskog spola (37%). Navedeni porast (od 162%) se, prema podacima MUP-a, temelji na činjenici da je u samo jednom kriminalističkom istraživanju identificirano 59 žrtava (građana/ki Tajvana, NR Kine). Najveći broj žrtava bio je eksploatiran za činjenje protupravnih radnji (78%) čime se nastavio trend započet tijekom 2017. **Spolna eksploatacija zabilježena je u 13% slučajeva pri čemu su sve žrtve bile ženskog spola**, što ukazuje i na rodnu dimenziju ovoga problema, a koju Pravobraniteljica posebno prati. Za razliku od ranijih izvještajnih razdoblja kada su žene žrtve trgovanja ljudima u najvećem broju slučajeva bile spolno eksploatirane, žene su u najvećem broju slučajeva (52%), kao i muškarci (94%), bile eksploatirane radi činjenja protupravnih radnji (2018.).

5 PODRUČJE OBRAZOVANJA

Izvještajnu godinu obilježio je nastavak kurikularne reforme i stavljanje na javnu raspravu nacrt kurikuluma za cjelokupan sustav osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Pravobraniteljica se uključila u e-savjetovanje o Nacrtu kurikuluma za građanski odgoj i obrazovanje s prijedlogom za obuhvatom cijelog spektra osnova temeljem kojih je zabranjena diskriminacija temeljem Zakona o suzbijanju diskriminacije. Prijedlog Pravobraniteljice je prihvaćen. Pravobraniteljica očekuje da će reforma rezultirati primjenom novog kurikularnog okvira koji će zamijeniti dosadašnji te pridonijeti uvođenju sadržaja vezanih za ljudska prava u odgojno-obrazovni sustav. Nakon novih kurikuluma, posebnu pozornost bit će potrebno posvetiti izradi novih udžbenika sukladno kurikulumima. Pored navedenoga, nastavljeni su pozitivni pomaci u pogledu unapređivanja integracije građanskog odgoja i

⁴⁶ Narodne novine, broj 64/15.

obrazovanja na razini lokalne i područne (regionalne) samouprave. **Broj jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave koje su uvele građanski odgoj i obrazovanje** u obliku izvan-nastavne aktivnosti **popeo se na 2 županije i 10 gradova u Hrvatskoj**, što Pravobraniteljica u svakom slučaju ocjenjuje pozitivnim trendom koji predstavlja doprinos unaprjeđenju zastupljenosti anti-diskriminacijskih sadržaja u nacionalnom odgojno-obrazovnom sustavu. U kombinaciji s oblikom integracije građanskog odgoja i obrazovanja na državnoj razini kao međupredmetne teme, to dodatno unaprjeđuje obuhvat tema iz područja ljudskih prava u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu. Međutim, *nastavljen je loš trend javljanja primjera rodних stereotipa u odgojno-obrazovnim materijalima i loša praksa izostanka reakcije nadležnih tijela nastavno na preporuke Pravobraniteljice*. U Strategiji za ravnopravnost spolova od 2018. do 2023., Vijeće Europe je u okviru strateškog cilja „sprečavanje i borba protiv rodних stereotipa i seksizma“ istaknulo da strukturalna neravnopravnost i ukorijenjeni rodni stereotipi koji pogađaju žene i muškarce, djevojčice i dječake, i dalje opstaju u sustavu odgoja i obrazovanja, protežući se sve do tržišta rada. Iskustva Pravobraniteljice potvrđuju da je takva situacija i u Hrvatskoj. Stoga je potrebno kontinuirano i dosljedno raditi na unaprjeđenju sadržaja vezanih uz ravnopravnost spolova u području obrazovanja.

6 MEDIJI

Pravobraniteljica je postupala po pritužbama građana i građanki vezano za spolne stereotipe i seksizam u medijskim sadržajima, istupala u javnosti javnim priopćenjima i izjavama za javnost, sudjelovala na javnim događanjima i provodila neovisne analize medijskih sadržaja. U cjelovitom Izvješću o radu za 2018. nalazi se detaljno opisano 20 slučajeva iz prakse Pravobraniteljice te medijsko praćenje aktualnih tema poput ratificiranja Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji i reproduktivnog zdravlja žena, odnosno kampanje #PrekinimoŠutnju. Trendovi u medijskom načinu izvještavanja iz godine u godinu ostaju uglavnom isti: fokus na oblačenju političarki, čime se osnažuje stereotip da je kod svih žena fizički izgled onaj koji ima medijski prioritet, senzacionalizam u naslovima i nesenzibiliziran pristup obradi teme nasilja prema ženama, medijska osuda seksističkih primjedbi u izjavama javnih osoba, ali istovremeno korištenje seksizma u vlastitim medijskim sadržajima. Javnost je sve osvještenija o postojanju rodних stereotipa i seksizma u medijskim sadržajima. Većina oglašivača i kreatora reklama uvažava upozorenja Pravobraniteljice. U pojedinim pritužbama koje su se odnosile na riječi pjesama, sadržaje stripova i karikatura, serija, reality show-ova i filmova, Pravobraniteljica je obavijestila stranke da nije nadležna za postupanje.

6.1. ISTRAŽIVANJE O MEDIJSKOM NAČINU IZVJEŠTAVANJA O NASILJU PREMA ŽENAMA

U okviru EU-projekta: „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama“, provedena su 2 istraživanja o nasilju u obitelji i femicidu. Analizu medijskog izvještavanja o slučajevima nasilja prema ženama 2012.-2016., na uzorku od 3.499 članaka, prikupljenih s 5 internetskih portala, provela je nositeljica projekta Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, dok je analizu medijskog izvještavanja o slučajevima femicida 2012.-2016., provela projektna partnerica Ženska soba - Centar za seksualna prava. Istraživanja su provedena radi utvrđivanja postojećeg stanja i identifikacije problematičnih trendova medijske prakse kako bi se ukazalo na propuste i dale preporuke za njihovo ispravljanje.⁴⁷ Na temelju navedenih analiza započeo je rad na Medijskom kodeksu - vodiču za profesionalno i senzibilizirano izvještavanje o nasilju prema ženama i femicidu, u suradnji s pridruženim projektnim partnerom Hrvatskim novinarskim društvom i tri fokusne grupe: novinarima/kama, urednicima/kama i glasnogovornicama policije i pravosudnih tijela. Krajem 2018. u

⁴⁷ Obje analize dostupne su na web stranici projekta <http://vawa.prs.hr/publikacije/>.

javnu raspravu upućen je prvi nacrt. Sudjelovali su članovi/ce Hrvatskog novinarskog društva (nacrt Medijskog kodeksa poslat je na e-mail adrese 2.200 medijskih djelatnika/ca), članovi/ce fokus grupa te novinari/ke i urednici/ce s kojima je Pravobraniteljica imala kontakte tijekom proteklih godina. Medijske kuće bit će pozvane da potpišu sporazum o prihvaćanju smjernica za profesionalno i senzibilizirano izvještavanje o rodno utemeljenom nasilju. Na temelju analiza i Medijskog kodeksa, u suradnji s partnerskim organizacijama, provodit će se edukacijske radionice medijskih djelatnika/ca o etičnom, odgovornom i senzibiliziranom izvještavanju o silovanjima, nasilju u obitelji, ubojstvima žena i svim oblicima rodno uvjetovanog nasilja.

6.2. SURADNJA S MEDIJIMA I DRUGIM INSTITUCIJAMA

Pravobraniteljica je uspostavila dobru suradnju s Agencijom za elektroničke medije i Vijećem za elektroničke medije te sudjelovala na okruglim stolovima koje su organizirali⁴⁸. Održala je i edukacijsku radionicu „Aspekti rodne ravnopravnosti u programima HRT-a“ (10.12.2018.) za urednike/ce i novinare/ke Hrvatske radiotelevizije koje je upoznala s nadležnostima i aktualnim aktivnostima institucije Pravobraniteljice, osvrnula se na rezultate brojnih analiza HTV-ovih programskih sadržaja te na praktične primjere medijskih sadržaja HRT-a na koje je reagirala upozorenjima i preporukama.

6.3. PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA KROZ ISTUPE PRAVOBRANITELJICE U MEDIJIMA

Pravobraniteljica je objavila **16 javnih priopćenja** kojima je reagirala na aktualna događanja. Sva javna priopćenja dostupna su na službenim web stranicama www.prs.hr. Pravobraniteljica je **97 puta gostovala u radio i TV emisijama**, u studiju ili snimljenim izjavama, a izjave, intervjui, dijelovi izvješća i aktivnosti objavljene su u medijima 724 puta. Službene stranice Pravobraniteljice <http://www.prs.hr> pregledavane su 3,246.745 puta. Web stranice EU-projekta „*Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama*“ - <http://vawa.prs.hr> - pregledane su 52.137 puta što je za 168 puta više nego u 2017. Web stranice EU-projekta „*Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života*“ - <http://rec.prs.hr> - pregledane su 106.800 puta.⁴⁹

7 RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U PODRUČJU POLITIČKE PARTICIPACIJE

Nakon preporuke Pravobraniteljice županijama u Hrvatskoj da potpišu *Europsku povelju o ravnopravnosti spolova na lokalnoj razini* CEMR-a, broj jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave koje su ju do danas potpisale, popeo se na 28 - 16 županija, 10 gradova i 2 općine. Jedine županije koje još nisu potpisnice su Požeško-slavonska, Karlovačka, Osječko-baranjska, Zadarska i Splitsko-dalmatinska. Pravobraniteljica je samostalno prikupila podatke o provedbi prekršajnih sankcija nakon lokalnih izbora 2017., te je analizom zaprimljenih informacija od političkih stranaka utvrdila prisutnost niza poteškoća u provedbi čl.35. Zakona o ravnopravnosti spolova – novčanih kazni za sve predlagatelje kandidacijskih lista koji na izborima nisu poštivali načelo ravnopravnosti spolova, odnosno spolnu kvotu propisanu člancima 12. i 15. Zakona. Iz rezultata analize proizlazi zaključak da

⁴⁸ Okrugli stol „Analize medijskog tretmana rodnog nasilja u Hrvatskoj na trima nacionalnim televizijama“, 4.12.2018.; 11. dani elektroničkih medija u Sv. Martinu na Muri (14.11.2018.) posvećen ženama u sportu i načinu na koji ih mediji prate.

⁴⁹ Povećanje od 72% u odnosu na 2017. Projekt je trajao do kraja 2017. Projektne web stranice ostaju dostupne javnosti i nakon službenog završetka projekata te se i dalje posjećuju (npr. <http://staklenilabirint.prs.hr/>).

se čl.35. Zakona provodi otežano, sporo, parcijalno i nedosljedno. Trenutnom provedbom ne ispunjava se svrha odredbi Zakona o ravnopravnosti spolova u smislu doprinosa suzbijanju nepovoljnog položaja žena u području političke participacije. Stoga Pravobraniteljica predlaže da se izmjenom Zakona novčane kazne nadomjesti odbacivanjem kandidacijskih lista. Pravobraniteljica podsjeća da su žene znatno podzastupljen spol u politici u Hrvatskoj, i to u pravilu na svim razinama političke participacije. Istovremeno, pojedini trendovi ukazuju na stagnaciju, pa čak i regresiju u pogledu zastupljenosti žena. Hrvatska je danas među zemljama Europske unije s najmanjim udjelom žena u nacionalnom parlamentu. Zbog toga je toj problematici potrebno pridati dužnu pažnju s ciljem poticanja promjene takvog stanja.

8 NACIONALNA POLITIKA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Iako je prije tri godine proteklo razdoblje trajanja *Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, koja se odnosila na razdoblje od 2011.-2015.*, analizirajući pojedine mjere (čiji nositelji su Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Ministarstvo pravosuđa, Pravosudna akademija i Policijska akademija) vidljivo je kako su njihovi nositelji i tijekom izvještajne godine poduzimali određene aktivnosti u cilju kontinuirane provedbe mjera. Pravobraniteljica uočava kako su dostatna financijska sredstva, pored aktivnosti njihovih nositelja, predstavljala jedan od ključnih faktora za provedbu navedenih mjera. S obzirom na to da se izrada nove Nacionalne politike nastavila i tijekom 2018., Pravobraniteljica **preporučuje**: (1) Izradu i usvajanje nove Nacionalne politike za ravnopravnost spolova u što skorijem razdoblju, (2) Osiguravanje dostatnih financijskih sredstava za kontinuirano provođenje svih predviđenih mjera.

9 ŽENE I SPORT

Temi ravnopravnosti spolova u sportu posvećena je značajna pažnja u 2018., te su provedene brojne aktivnosti. Pravobraniteljica je radila na slučajevima spolne diskriminacije u sportu čiji ishodi potvrđuju da u tom području postoji puno aspekata na koje valja obratiti pažnju uz nastojanja za promjenom nepovoljnog položaja žena i suzbijanja široko rasprostranjene predrasude o sportu kao „muškom području“ u kojem je samorazumljivo da žene imaju podređenu i manje vrijednu ulogu. Kroz stvaranje poticajne klime žene je potrebno motivirati na veće uključivanje u sportske organizacije i klubove, kao i općenito sportske aktivnosti. Pritom je uloga medija izrazito važna u smislu promicanja ravnopravnog statusa sportašica i sportaša.

10 REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE

Pravobraniteljica je povodom aktualnih događanja vezanih uz neodgovarajuće uvjete u zdravstvenim ustanovama za roditelje pozvala Ministarstvo zdravstva da poduzme sve raspoložive mjere koje su u njegovoj nadležnosti kako bi se poboljšali uvjeti za roditelje u zdravstvenim ustanovama te je Ministarstvu dala konkretne preporuke. Pravobraniteljica smatra da je nužno raditi na unapređenju komunikacije zdravstvenih djelatnika/ca prema pacijenticama, redovito i dosljedno primjenjivati odgovarajuće postupke anestezije i analgezije za pojedine medicinske postupke, provoditi projekt „Rodilište - prijatelj majki i djece“ i inzistirati na zapošljavanju većeg broja anesteziologa/inja kako bi se nadoknadio postojeći manjak zaposlenih stručnih osoba tog profila u zdravstvenim ustanovama. Pružanje što kvalitetnije zdravstvene usluge roditeljima može na pozitivan način pridonijeti rješavanju problema demografske krize u kojoj se Hrvatska nalazi, stoga mu treba pridati posebnu pažnju. Povodom približavanja isteka roka za donošenje novog zakona kojim se regulira pružanje zdravstvene

usluge prekida trudnoće, koji je Ustavni sud naložio Hrvatskom saboru, Pravobraniteljica je provela istraživanje o dostupnosti te zdravstvene usluge u Hrvatskoj, kako bi se njegovi rezultati mogli uzeti u obzir prilikom usuglašavanja teksta novog zakona i pridonijeti najkvalitetnijem mogućem zakonskom rješenju. Istraživanjem su zabilježena dva negativna pokazatelja u odnosu na rezultate istraživanja iz 2014. – (1) smanjenje broja zdravstvenih djelatnika/ca koji obavljaju prekid trudnoće i (2) povećanje prosječne cijene te zdravstvene usluge. Premda razlike generalno nisu značajne, potrebno ih je razmotriti s oprezom, budući da su se dogodile u relativno kratkom vremenskom razdoblju. Pored toga, cijene su u različitim zdravstvenim ustanovama vrlo neujednačene. Pravobraniteljica je stoga donijela odgovarajuće preporuke za sve relevantne dionike.

11 RAVNOPRAVNOST SPOLOVA I TRAŽITELJI/CE MEĐUNARODNE ZAŠTITE

Premda se smanjio broj tražitelja/ica međunarodne zaštite, ponovno je došlo do porasta odobrenih međunarodnih zaštita, posebno odobrenih azila. Odobreno je 240 azila i 25 supsidijarnih zaštita, ukupno 265 međunarodnih zaštita, a što je najveći broj od uspostave sustava azila. Osobama ženskog spola se i nadalje razmjerno više odobrava međunarodnih zaštita u odnosu na osobe muškog spola. S druge strane, statistički podaci MUP-a pokazuju sve veći porast neregularnih (nezakonitih) migracija. Tendencija jačanja nadzora državnih granica i učinkovitog suzbijanja neregularnih migracija, a što je i obveza Republike Hrvatske kao članice EU, mogla bi utjecati da se ugrozi nesmetan i siguran pristup sustavu azila, posebno najranjivijim skupinama žena. Pravobraniteljica smatra da bi prema Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti valjan razlog za traženje i odobravanje međunarodne zaštite trebale imati sve one društvene skupine i pojedinci/ke koji/e su u svojim domicilnim državama proganjani/e kao žrtve rodno utemeljenih oblika nasilja, a koji uključuju silovanje i seksualno nasilje, genitalno sakaćenje žena, prisilne brakove, obiteljsko nasilje, tzv. zločine iz časti i rodnu diskriminaciju, a ukoliko im njihove države ne nude učinkovitu zaštitu, odnosno ukoliko ne kriminaliziraju i/ili progone takve zločine.

12 PROVEDBA REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN-a 1325 (2000) O ŽENAMA, MIRU I SIGURNOSTI I SRODNIH REZOLUCIJA

Premda nije usvojen novi *Nacionalni akcijski plan za provedbu Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a o ženama, miru i sigurnosti*, Radna skupina je izradila i usuglasila (2018.) Nacrt prijedloga novog Nacionalnog akcijskog plana provedbe rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a o ženama, miru i sigurnosti za razdoblje 2019.-2023. Međutim, pohvalno je što se većina mjera iz starog *Nacionalnog akcijskog plana za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti 1325 i srodnih rezolucija za razdoblje 2011.-2014.*, nastavila provoditi i nakon formalnog završetka. Veliki naponi se ulažu u povećanje broja žena u oružanim snagama, policiji, službama sigurnosti, kao i u mirovnim misijama te su vidljivi određeni rezultati, ali i oscilacije posebno u udjelu žena među polaznicima/ama izobrazbe u inozemstvu, koje se dijelom pravdaju nemogućnošću dužeg izbjivanja iz zemlje. Osim što je ženama iznimno teško uspjeti u poslovima u kojima su tradicionalno dominantni muškarci, ženama je teško usklađivati posao s obiteljskim obvezama. S tim u vezi, nedostaju pokazatelji o programima i politikama koje daju podršku usklađivanju poslovnog i privatnog života, odnosno programi i mjere za podršku onim ženama koje su zaposlenice oružanih snaga, kao i roditeljima koji su, oboje, zaposlenici oružanih snaga. Pravobraniteljica također smatra da je potrebno, a uvažavajući dramatične promjene u svijetu, utvrditi nove prioritete, odnosno jačanje napora na povećanju sudjelovanja žena u sprečavanju i

rješavanju kriznih situacija koje proizlaze iz oružanih sukoba. Potrebno je sve više uključivati perspektivu rodne ravnopravnosti u sve aktivnosti i strategije.

13 DISKRIMINACIJA NA PODRUČJU PRISTUPA I NABAVE ROBA, ODNOSNO PRUŽANJA USLUGA

Pravobraniteljica je uočila kroz svoja postupanja iz godine u godinu postojanost pritužbi koje se odnose na različito naplaćivanje ulaznica za proslave Nove godine u kafićima, klubovima i restoranima, a tijekom izvještajne je godine primila i jednu pritužbu koja se odnosi na različito naplaćivanje usluge ženama i muškarcima u sportskom centru. Navedena praksa upućuje na raširenost stereotipa o ženama i muškarcima, ali i na nepoznavanje i nerazumijevanje anti-diskriminacijskih jamstava. Iako u pravilu ne prima veći broj pritužbi zbog spolnog uznemiravanja u području pristupa robama i uslugama, prije svega iz razloga što se potrošači u tim situacijama primarno obraćaju za pomoć počinitelju nadređenoj osobi, Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja postupala i temeljem jedne takve pritužbe, a koja se odnosila na seksistički komentar automehaničara u jednom auto servisu. Pravobraniteljica je komentirala za medije informaciju da stanodavci odbijaju iznajmljivati stanove obiteljima s djecom ili samohranim roditeljima. Iako do sada nije zaprimala pritužbe koje bi se odnosile na ovu praksu, Pravobraniteljica je potvrdila da je nesporno kako se u takvim slučajevima radi o diskriminaciji u području pristupa uslugama i to temeljem obiteljskog statusa, a vezano za navedeno objavila je i javno priopćenje s ciljem osvješćivanja građana i građanki. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica je uputila **preporuke**: 1) Provoditi javne kampanje radi educiranja javnosti o problemu diskriminacije u području dobivanja i nabave roba, odnosno pružanja i pristupa uslugama; 2) Unaprijediti stručno usavršavanje sudaca/sutkinja koji/e odlučuju u anti-diskriminacijskim sporovima.

14 ZAKONI I PROPISI - INICIJATIVE PRAVOBRANITELJICE

Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja analizirala **17 zakona i propisa**, odnosno izmjene i dopune već postojećih zakona, kako bi utvrdila jesu li odredbe istih sukladne Zakonu o ravnopravnosti spolova. Shodno izvršenim analizama, uputila je svoje primjedbe, prijedloge i komentare nadležnim tijelima, odnosno zakonodavcu. Kao posebno važne ističemo: Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, Zakon o policiji, Zakon o doprinosima, Zakon o djelatnosti socijalnog rada, Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju, Zakon o rodiljnim i roditeljskim potporama, Zakon o tržištu rada, Zakon o udomiteljstvu, Zakon o nasljeđivanju, Zakon o trgovačkim društvima, Zakon o mirovinskom osiguranju, Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja. Od ostalih inicijativa vezanih uz zakone i propise, Pravobraniteljica je bila članica ili je aktivno sudjelovala u različitim radnim skupinama i tijelima kao stručno tijelo za savjetovanje o pitanjima vezanim uz ravnopravnost spolova, borbu protiv diskriminacije, zaštitu od nasilja u obitelji i slično. Izvršila je također brojne komparativne analize različitih zakona iz područja svoje nadležnosti, pravilnika, protokola i dr., te samoinicijativno i/ili na traženje predlagatelja/ica, ocijenila usklađenost brojnih drugih zakonskih prijedloga i propisa s odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova.

III. SURADNJA NA NACIONALNOJ I MEĐUNARODNOJ RAZINI I OSTALE AKTIVNOSTI

Pravobraniteljica je tijekom izvještajne godine sudjelovala i izlagala na **168 događanja u RH**⁵⁰; sudjelovala i izlagala na 27 regionalne i međunarodne konferencije i stručna skupa i održala 21 sastanak sa stranim delegacijama i predstavnicima tijela i institucija na međunarodnoj i regionalnoj razini (**ukupno 48 međunarodnih i regionalnih susreta**)⁵¹; posjetila i aktivnostima bila prisutna u različitim **15 županija**⁵² i **16 gradova RH** na 20 različitim događanja⁵³, **aktivno sudjelovala na 11 sjednica** odbora Hrvatskog sabora i gradskih i županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova⁵⁴; održala **10 edukacijskih radionica**⁵⁵; **organizirala 1 konferenciju**⁵⁶, **suradivala s 81 različitih** organizacija civilnoga društva, ministarstava, agencija, instituta, međunarodnih organizacija sa sjedištem u RH, veleposlanstava, pravobraniteljskih ureda, inicijativa političkih stranaka i saborskih zastupnika i zastupnica, strukovnih udruga, centara za socijalnu skrb, sindikata, fakulteta, županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova, i pravnih osoba.

IV. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Izvješće o radu Pravobraniteljice za 2018., čini presjek godišnjeg rada institucije i slučajeva te ukazuje na pojedine trendove vezano za diskriminaciju i to na temelju: spola, bračnog i obiteljskog statusa, majčinstva, spolne orijentacije i rodnog identiteta te u područjima: rada, zapošljavanja i socijalne sigurnosti, obitelji (uključujući obiteljsko nasilje), obrazovanja, političke participacije, medija, sporta, pristupa robi i uslugama.

U okviru svojih nadležnosti, a temeljem Zakona o ravnopravnosti spolova (ZRS), tijekom izvještajne godine radilo se na ukupno **1.576** predmeta.

Najčešće pritužbe se odnose na područje socijalne sigurnosti i socijalne skrbi te mirovinskog i zdravstvenog osiguranja (24,9%) i na ostvarivanje radnih prava (19%), što ukupno čini značajni udio od 43,9% i ukazuje na istovjetan trend ranijih godina, potom na upravu (20,5%), javno informiranje i medije (12,7%), pravosuđe (6,1%), zdravstvenu zaštitu (5,9%), te na ostala područja.

Pritužbe se i dalje u pretežnom broju odnose na **spolnu diskriminaciju** (83,2%) i u najvećem broju se radi o ženama (71,4%), dok je udio muškaraca od 27,7% neznatno smanjen u odnosu na udio od 29,6% u 2017.

Zabilježen je rast broja pritužbi glede **spolne orijentacije** u odnosu na prethodno razdoblje za visokih 150%, što upućuje na to da su osobe istospolne seksualne orijentacije aktivnije u korištenju dostupnih pravnih instrumenata zaštite od diskriminacije, uključujući i mogućnost obraćanja Pravobraniteljici. Istovremeno, zabilježen je blagi pad broja pritužbi glede **rodnog identiteta i izražavanja**.

⁵⁰ U 2017. - 160.

⁵¹ U 2017. - 46.

⁵² Bjelovarsko-bilogorska, Dubrovačko-neretvanska, Koprivničko-križevačka, Krapinsko-zagorska, Ličko-senjska, Međimurska, Osječko-baranjska, Požeško-slavonska, Primorsko-goranska, Sisačko-moslavačka, Brodsko-posavska, Varaždinska, Virovitičko-podravska, Vukovarsko-srijemska i Zadarska županija.

⁵³ U Koprivničko-križevačkoj, Osječko-baranjskoj, Požeško-slavonskoj, Varaždinskoj i Brodsko-posavskoj županiji, Pravobraniteljica je sudjelovala na više od jednog događanja.

⁵⁴ Šest sjednica Odbora za ravnopravnost spolova i Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Hrvatskog sabora; sjednica „Uznemiravanje na radnom mjestu“ Povjerenstva za ravnopravnost spolova Bjelovarsko-bilogorske županije; sjednice Povjerenstava za ravnopravnost spolova Virovitičko-podravne, Dubrovačko-neretvanske, Ličko-senjske i Brodsko-posavske županije.

⁵⁵ Studentima/cama Pravnog fakulteta iz Zagreba, Pravnog fakulteta iz Osijeka i Fakulteta političkih znanosti, osobama za informiranje i komunikaciju u sustavu upravljanja i kontrole korištenja ESI fondova u suradnji s Ministarstvom regionalnog razvoja i fondova EU, djelatnicima/ama Hrvatske radiotelevizije u suradnji s Akademijom HRT-a, polaznicima/ama Policijske akademije, socijalnim radnicima/ama u Gospiću, Zagrebu, Pakracu.

⁵⁶ Konferencija je održana povodom predavljanja europskog projekta “Jednaka prava – jednake plaće – jednake mirovine” - REC-ROGEN-PENS-AG-2017-820696-GPPG, u Hrvatskom saboru, 6.11.2018.

Zajedno s radom na pritužbama građana/ki i predmetima otvorenim radi praćenja provedbe ZRS-a, Pravobraniteljica je uputila državnim tijelima, tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, drugim tijelima s javnim ovlastima, medijima, te drugim pravnim i fizičkim osobama ukupno 202 pisane preporuke, 154 upozorenja i 109 prijedloga; sumnju na počinjenje kaznenog djela prijavila je nadležnom državnom odvjetništvu u 8 slučajeva, a na prekršajno djelo u 3 slučajeva; dala je mišljenje na izmjenu 17 zakonskih propisa; bila je umiješana u 3 sudska postupka.

Porastao je postotak slučajeva u kojima se u potpunosti uvažavaju odluke Pravobraniteljice (upozorenja/preporuke/ prijedlozi) - **92%** (91% u 2017., 84% u 2016.).

Godina 2018., za instituciju bila je izrazito plodonosna jer su se provodila **3 EU-projekta**: projekt *Uskladjivanje obiteljskog i poslovnog života* (u svojoj završno-izvještajnoj fazi), projekt *Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava borbe protiv nasilja prema ženama*, te novo-dobiveni projekt *Jednaka prava-jednake plaće-jednake mirovine*. Ponosni smo na činjenicu da smo u posljednjih pet godina dobili 4 EU-projekta koja zajedno vrijede gotovo 2 miliona EUR-a i smatramo da je, uz sve ostale aktivnosti koje provodimo, postignut velik uspjeh za instituciju od svega 11 zaposlenih osoba.

Statistika ukazuje da smo niz godina suočeni sa najvećim brojem pritužbi žena na diskriminatorno postupanje u svim segmentima društva, što čini konstantu od oko 2/3 svih pritužbi. Zbog navedenog, rukovodimo se najčešće rješavanjem problema i prepreka s kojima su suočene žene danas u društvu, i zapravo predstavljaju društvenu skupinu koja je suočena s diskriminacijom temeljem spola, majčinstva i obiteljskog statusa u društvenoj, javnoj i privatnoj sferi.

Najviše pritužbi zaprimamo u **području rada, zapošljavanja i socijalne sigurnosti** – što čini udio od 43,9%. Prituživale su se najčešće žene, što ne čudi jer žene čine većinu nezaposlenih 56% (i dalje u manjoj mjeri se zapošljavaju u odnosu na muškarce svih dobnih skupina i svih razina obrazovanja), većinu u potplaćenim sektorima, većinu kao žrtve spolnog uznemiravanja na radnom mjestu, podzastupljene na visokim pozicijama poslovnog odlučivanja te nailaze na „stakleni strop“ (12,54% u uprava i 21,73% u nadzornim odborima d.d., HANFA), nemaju jednake mogućnosti za napredovanje (i dalje ne postoje odgovarajuće mjere koje bi na učinkovit način poticale participaciju žena na pozicijama ekonomskog odlučivanja) te imaju niže plaće i mirovine – jaz u plaćama oko 13,19% i mirovinama 21,6%. Zaključno, na području rada i zapošljavanja, životna dob i majčinstvo sve se više pokazuje kao prepreka prilikom zapošljavanja i napredovanja žena, odnosno kasnije dolaze i ranije odlaze s tržišta rada.

Kao i u prethodnim izvještajnim razdobljima, a prema procjeni Pravobraniteljice na temelju iskustva rada na pritužbama građana/ki, briga o egzistenciji, odnosno gubitku posla u slučaju prijave, strah od društvene i poslovne stigme, nepovjerenje u rad institucija, dugotrajnost sudske postupke (postupak se ne pokreće po službenoj dužnosti, već po prijedlogu žrtve) te nelagoda žrtve da svjedoči o načinu i prilikama spolnog uznemiravanja, predstavljaju razloge **neprijavljivanja uznemiravanja i spolnog uznemiravanja**, odnosno odustanka od postupanja nakon podnošenja prijave. U odnosu na prethodno izvještajno razdoblje u padu su bile pritužbe osoba koje su tražile zaštitu identiteta prilikom podnošenja prijave, odnosno anonimnost prilikom postupanja Pravobraniteljice zbog spolnog uznemiravanja.

U rješavanju pojedinačnih slučajeva diskriminatorne prakse na tržištu rada od strane poslodavaca, uspostavili smo dobru suradnju sa inspekcijom rada i drugim inspekcijama, koje pokazuju žurnost u takvim postupcima.

Tijekom 2018., nastavljen je **nepovoljan demografski proces** koji traje posljednjih nekoliko desetljeća (rođeno najmanje djece u posljednjih 100 godina u 2017.). Ukazujemo da zbog dugoročno niskog fertiliteta i sve više iseljavanja stanovništva u reproduktivnoj dobi, stanovništvo Hrvatske se smanjuje i proces depopulacije je zahvatio mnoge regionalne i lokalne prostorne jedinice. Ukazali smo na nekoliko trendova koji odražavaju nejednakost žena na tržištu rada, a istovremeno doprinose nepovoljnom demografskom kontekstu te smo predložili preporuke kojima ukazujemo na potrebu: uvođenja mjera kojima će se potaknuti očevi da maksimalno koriste mogućnost korištenja roditeljskog/roditeljnog dopusta, što će olakšati ponovno uključivanje žena koje su rodile na tržište rada; ulaganja dodatnih napora i sredstava za širenje institucionalne mreže podrške i javnih servisa roditeljima oko brige/njege djece i starijih osoba.

Zabilježen je nešto značajniji **porast broja muških korisnika roditeljskog dopusta** za **73,27% više** u odnosu na 2017. Kada usporedimo to s brojem ženskih korisnica, vidljiv je porast s 4,47% u 2017., **na 7,55% u 2018.** Statistički pokazatelji i nadalje potvrđuju situaciju da je Hrvatska među članicama Europske unije gdje očevi najmanje koriste dopuste za djecu. Pravobraniteljica zaključuje da se još uvijek nedovoljno provode mjere koje omogućavaju usklađivanje obiteljskog i poslovnog života.

U području obiteljskih odnosa i **roditeljske skrbi**, pritužuje se oko ---% očeva na nezadovoljstvo odlukom o roditeljskoj skrbi nadležnih tijela – centara za socijalnu skrb i sudova, dok majke ukazuju na nesenzibiliziranost stručnih osoba vezano uz obiteljsko nasilje kojem su bile prethodno izložene u obiteljskoj/partnerskoj zajednici.

Vezano za slučajeve **obiteljskog nasilja**, žene su i dalje, u velikoj većini, žrtve nasilja u obitelji. Zbog prekršaja počinjenog nasiljem u obitelji prekršajno je prijavljeno 10.272 osoba (za 10,7% manje nego u istom razdoblju prošle godine), od toga **78% muškaraca i 22% žena**. Od ukupnog broja počinitelja kaznenog djela nasilja među bliskim osobama, muškaraca je 91% a žena 9%. Od ukupnog broja stradalih žrtava u kaznenim djelima, 75% su žene i 25% muškarci.

I dalje se pritužbe građanki odnosi na: neprepoznavanje pojedinih oblika obiteljskog nasilja, na dvostruko privođenje, kršenje zaštitnih mjera, nerazumijevanje dinamike obiteljskog nasilja od strane nadležnih institucija i sl. Zamijećen je i sve veći broj žena žrtava nasilja koje odustaju od svjedočenja protiv svojih nasilnih suprugaa ili partnera već nakon prve prijave ili čak i za vrijeme trajanja sudskog postupka. Stoga, trend smanjenja broja prijavljenih osoba ne daje kompletnu sliku opsega ovog problema, jer se zapravo povećava broj neprijavljenih slučajeva, odnosno žrtava koje trpe nasilje, dok istovremeno rastu slučajevi kaznene prirode nasilja prema ženama i u obitelji, uključujući i najteža kaznena djela na štetu bliskih osoba, najčešće žena, kao što su ubojstva, prijetnje, teške i osobito teške tjelesne ozljede i slično. Uz blagu penalnu politiku (ispod 10% bezuvjetnih kazni zatvora), razlog ovakvom trendu zapravo je nepovjerenje žrtava u rad institucija, prvenstveno pravosuđa te nedovoljna podrška žrtvama, kao i izostanak bilo kakvih sustavnih i ozbiljnih preventivnih, odnosno rehabilitativnih aktivnosti usmjerenih na počinitelje nasilja.

Obzirom na provođenje niza ispitnih postupaka od naše strane, konstatiramo da je *uspostavljena dobra suradnja sa Ministarstvom unutarnjih poslova i Ravnateljstvom policije te Ministarstvom demografije, mladih i socijalne politike* vezano za rješavanje pritužbi obiteljskog nasilja i roditeljske skrbi. Međutim, i dalje ima prostora i potrebe za edukacijom stručnih osoba – što se 2 puta godišnje provodi sa policijom, a ove godine i sa stručnim osobama u CZSS, što držimo neophodnim iskorakom i potvrdom naših dugogodišnjih preporuka.

Uz obiteljsko nasilje, **žrtve partnerskog nasilja** još uvijek nemaju odgovarajuću pravnu zaštitu, stoga se trebaju žurno potražiti bolja zakonodavna rješenja.

Kroz *Promatračko tijelo za sveobuhvatno nadgledanje, prikupljanje podataka, analizu slučajeva ubojstva žena i izvještavanje „Femicide Watch“*, koje je Pravobraniteljica osnovala 2017., započeto je prikupljanje podataka i detaljna analiza slučajeva ubojstva i teških ubojstva žena od strane njima bliskih muškaraca, za razdoblje 2016.-2018. U većini analiziranih slučajeva obiteljskog nasilja, utvrđeno je da je okidač za ubojstvo bila odluka supruge/partnerice da napusti supruga/partnera te neadekvatna ili spora reakcija nadležnih tijela.

Vezano za **prava spolnih i rodnih manjina**, *Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola* nastavio se uspješno provoditi u praksi. I prošle godine smo poduzimali korake kako bi potaknuli pravosudna tijela da sankcioniraju homofobni govor mržnje temeljem spolne orijentacije kao i poticanje na nasilje motivirano mržnjom prema homoseksualnim osoba. Preporukama predlažemo da se unaprijedi sustav prikupljanja i obrade podataka vezanih uz sudske sporove, kao i sustav edukacije stručnih osoba koje postupaju u navedenim slučajevima zločina i govora iz mržnje.

Postupajući po pritužbama građana/nki da su diskriminirani temeljem **rodnog identiteta**, Pravobraniteljica je u suradnji s Ministarstvom znanosti i obrazovanja potaknula rješavanje jednog od neriješenih problema transrodnih osoba – izradu *službene upute i jedinstvenog postupka za promjenu svjedodžbi i diploma nakon promjene spola, odnosno odabira života u drugom rodnom identitetu*. Upućeno je na postupanje svim osnovnim i srednjim školama te visokim učilištima. Posljednje 4 godine, Nacionalno zdravstveno vijeće je ukupno zaprimilo 119 zahtjeva za izdavanjem mišljenja o promjeni spola ili odabira života u drugom rodnom identitetu, od čega je 91% pozitivno riješen, 1 osoba je odustala dok je 10 slučajeva još u postupku.

U javnom djelovanju Pravobraniteljice, kao i postupanju po pritužbama građana/ki, posebna pažnja se vodila u rješavanju problema posebno osjetljivih društvenih skupina koje ulaze u **rizike višestruke diskriminacije** – žene u ruralnim područjima, žene s invaliditetom, pripadnice nacionalnih manjina, žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu, oštećenice kaznenim djelom prostitucije i žrtve trgovanja ljudima.

U 2018., zamjetan je porast udjela žena s invaliditetom u ukupnom zapošljavanju osoba s invaliditetom i to za 3,57% u odnosu na 2017., pad broja žena s invaliditetom koje žive same za 2,3% u odnosu na 2017., te istodobni porast broja onih koje žive u obitelji za 3,2% kao i porast broja žena s invaliditetom koje su postale majke posljednjih 6 godina za čak 200%.

U području **obrazovanja**, postupalo se u više slučajeva koji se odnose na pitanja ravnopravnosti spolova u školskim udžbenicima i drugim nastavnim materijalima. Izvještajnu godinu obilježio je nastavak kurikularne reforme i stavljanje na javnu raspravu nacrt kurikuluma za cjelokupan sustav osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, u koju se Pravobraniteljica uključila te su njezini prijedlozi prihvaćeni. Međutim, nastavljen je loš trend javljanja primjera rodnih stereotipa u odgojno-obrazovnim materijalima i loša praksa izostanka reakcije nadležnih tijela nastavno na preporuke Pravobraniteljice.

Postupanjem po pritužbama građana/ki na **medijske sadržaje**, uočeni su trendovi na koje godinama upozoravamo - senzacionalizam u izvještavanju o nasilju nad ženama i obiteljskom nasilju, korištenje spolnih stereotipa, društvene mreže kao izvor medijskih sadržaja, omalovažavanje temeljem spola u

izjavama javnih osoba te spolni stereotipi i seksizam u reklamnim kampanjama. Pravobraniteljica je objavila 16 javnih priopćenja kojima je reagirala na aktualna događanja.

Pravobraniteljica podsjeća da su žene znatno podzastupljene na svim razinama **političke participacije**, stoga promicanje načela ravnopravnosti spolova i dalje ostaje izazov za sudjelovanje žena u tijelima političke moći. Lokalni izbori 2017., bili su prvi izbori na kojima nisu postojale zapreke za primjenu prekršajnih sankcija (novčane kazne) za nepoštivanje spolne kvote. Pravobraniteljica je samostalno prikupila podatke o provedbi prekršajnih sankcija nakon lokalnih izbora 2017., te je analizom zaprimljenih informacija od političkih stranaka utvrdila prisutnost niza poteškoća u primjeni prekršajnih sankcija iz čl.35 ZRS-a te proizlazi da se čl.35. navedenog Zakona provodi otežano, sporo, parcijalno i nedosljedno. Stoga Pravobraniteljica predlaže da se izmjenom ZRS-a, novčane kazne nadomjesti odbacivanjem kandidacijskih lista.

Diskriminacija žena u **sportu** je prisutna i aktualna, reagirali smo upozorenjima prema sportskim savezima ili javnim priopćenjima. Zaprimljene pritužbe potvrdile su podređen položaj koji žene imaju u području sporta. Rodni stereotipi o sportašima i sportašicama rašireni su u medijima. Potrebno je kontinuirano raditi na suzbijanju stereotipa o sportu kao primarno „muškom“ području, osnaživati i poticati žene na veće uključivanje u sportske aktivnosti te raditi na promjeni percepcije o ulozi žene u sportu. Pritom je uloga medija izrazito važna u smislu promicanja ravnopravnog statusa sportašica i sportaša.

Vezano za **reproduktivna prava**, preporučujemo dosljedno provoditi mjere kojima će se jamčiti sveobuhvatan spolni odgoj, osigurati ženama pristup planiranju obitelji i cjelokupnom rasponu usluga povezanih sa spolnim i reproduktivnim zdravljem, uključujući suvremene metode kontracepcije te siguran i zakonit prekid trudnoće. Na to ukazuju odluke Europskog Parlamenta i Vijeća Europe te preporuke CEDAW Odbora.

Temeljem postupanja po pritužbama građana/ki, kao i provedenih istraživanja i analiza, u predmetnom Izvješću o radu za 2018., dajemo ukupno **104 opisa slučaja i 138 preporuka** razvrstanih po područjima rada na koja se odnose, uvjereni da će ih Vlada RH i Hrvatski sabor razmotriti i primijeniti u tekućoj godini, a sve u zajedničkom cilju poboljšanja ostvarenja ustavnog načela ravnopravnosti muškaraca i žena.

V. FINANCIJSKO POSLOVANJE

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je korisnica Državnog proračuna Republike Hrvatske, glava 122 razdjel 05, sa sjedištem u Zagrebu, bez ureda u drugim dijelovima Republike Hrvatske. **Financijski plan 2018.** - iznosio je 4.010.920,0 kn, izvršenje 3.602.815,9 kn ili 89,8 %, a bio je specifičan po tome što je, pored redovnih aktivnosti, Pravobraniteljica provodila aktivnosti i ispunjavala određene obveze u odnosu na 3 EU-projekta kojih je nositeljica⁵⁷.

Razvrstano po izvorima financiranja izvršenje se odnosi na:

Fond 11 – U tekućem planu Pravobraniteljica je imala 3.199.520,0 kn od kojih je izvršeno do 31. prosinca 2018. - 2.821.156,4 kn ili 88,2%;

Fond 51 – U tekućem planu Pravobraniteljica je imala 811.400,0 kn od kojih je izvršeno do 31. prosinca 2018. - 607.806,5 ili 74,9%, plan se odnosio na EU-projekt JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940 „*Izgradnja učinkovitije zaštite - promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama*“. Pravobraniteljica je nositeljica ovog projekta, njegova je ukupna vrijednost 427.762,27 EUR-a i provodi se od 1. travnja 2017. – do 31. prosinca 2019.⁵⁸

Fond 51 – U tekućem planu Pravobraniteljica nije imala planirana sredstva koja joj je uplatila Europska komisija (25. listopada 2018.) u iznosu od 299.186,16 EUR-a kao predujam namijenjen provedbi EU-projekta REC-RGEN-PENS-AG-2017-820696-GPPG „*Jednaka prava – jednake plaće – jednake mirovine*“. Pravobraniteljica je nositeljica ovog projekta, njegova je ukupna vrijednost 468.510,20 EUR i provodi se od 1. listopada 2018. do 30. rujna 2020⁵⁹. Izvršenje po ovom osnovu do 31. prosinca 2018. - iznosilo je 173.853,05 kn, sredstva su utrošena za pripremu provedbe navedenog projekta.

U Zagrebu, 30.ožujka 2019.

PRAVOBRANITELJICA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Višnja Ljubičić, dipl.iur.

⁵⁷ (1) **JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796** (iz 2016.), provodio se od 01.01.2016.-01.01.2018., te je u prvom kvartalu 2018. Pravobraniteljica sastavila i predala njegovo završno izvješće Europskoj komisiji; dok su preostala dva EU-projekta: **JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940** (iz 2017.) i **REC-RGEN-PENS-AG-2017-820696-GPPG** (iz 2018.) predmet izvršenja Financijskog plana Pravobraniteljice u 2018. godini.

⁵⁸ Pravobraniteljica je zatražila od Europske komisije produženje provedbe ovog projekta, umjesto do 30.9.2019., da se provodi do 31.12.2019., što joj je u vrijeme pisanja ovog Izvješća i odobreno.

⁵⁹ REC-RGEN-PENS-AG-2017-820696-GPPG.